

ПЕДАГОГІКА ВИЩОЇ ШКОЛИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Кафедра українознавства, культури та документознавства**

Педагогіка вищої школи

Навчальний посібник

Полтава – 2018

Навчальний посібник з дисципліни «Педагогіка вищої школи» /
Уклад. А.В. Лисенко – Полтава: ПолтНТУ, 2018. – 102с.

Рецензенти:

О.Г. Жданова-Неділько, д.пед.н., доцент кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А.Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Л.М. Рибалко, д. пед. н, професор кафедри фізичної культури, спорту та здоров'я людини Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка

Відповідальний за випуск: І.Г.Передерій, завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства, д.і.н., доцент

Навчальний посібник укладено відповідно до робочої навчальної програми дисципліни «Педагогіка вищої школи» й спрямовано на ознайомлення з системою вищої освіти в Україні, тенденціями та особливостями навчального процесу. Матеріали посібника можуть бути корисними в організації навчання магістрів, аспірантів, молодих викладачів ВНЗ.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (протокол №2 від 14.12.2017)

© Полтавський національний технічний
університет імені Юрія Кондратюка, 2018
© А.В. Лисенко, 2018

70.07.01.01

Передмова	1
Тема 1. Система вищої освіти в Україні: тенденції та перспективи розвитку.....	3
Тема 2. Науково-методичне забезпечення навчального процесу.....	14
Тема 3. Лекція як форма організації навчання у ВНЗ.....	24
Тема 4. Методика проведення семінарських, практичних, лабораторних занять.....	32
Тема 5. Методика організації самостійної, науково-дослідницької діяльності студентів у ВНЗ.....	40
Тема 6. Сучасні технології навчання у ВНЗ.....	47
Тема 7. Діагностика знань студентів.....	55
Практичний блок: педагогічні ситуації, практичні завдання, тести.....	64
Питання до екзамену	98

Передмова

В умовах становлення України як правової держави, формування демократичної політичної системи, освіта має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості. Нові завдання, поставлені Законом України «Про вищу освіту» перед вищою школою, вимагають пошуку шляхів вдосконалення навчального процесу у вищій школі. Перехід до реалізації нової парадигми вищої освіти означає оновлення всіх її сторін: змісту, форм організації, методів і засобів навчання, а найважливіше – підготовки науково-педагогічних працівників.

Забезпечити фундаментальну наукову, професійну та загальнокультурну підготовку, удосконалення наукової та професійної діяльності покликана дисципліна «Педагогіка вищої школи».

Важлива роль в оволодінні студентами знаннями з курсу «Педагогіка вищої школи» належить самостійній роботі, яка поступово стає однією з провідних форм навчання. Самостійна робота в умовах активного впровадження у ВНЗ нових технологій є засобом організації навчального й наукового пізнання студентів, формування їхньої самостійності, творчої активності та самоорганізованості. У процесі самостійної роботи не тільки реалізується основна функція навчального процесу – одержання студентом максимального обсягу знань, їх закріплення і перетворення у стійкі вміння й навички, але й формується вміння індивідуально здобувати, оновлювати та поповнювати знання, плідно використовувати їх у практичній діяльності.

У посібнику систематизовано дидактичний матеріал з базових тем педагогіки вищої школи. Кожна тема охоплює коло основних питань, поглиблені відповіді на які можна знайти в рекомендованій літературі, містить структурований виклад теоретичного матеріалу. Крім того, зроблена спроба розкрити методичне підґрунтя організації самостійної роботи.

З цієї метою зазначені завдання для самостійної роботи з теми, завдання й запитання для роздумів і самоконтролю, тематика доповідей та рефератів. Цікавим та змістовним видається практичний блок, у якому дібрані педагогічні ситуації, практичні завдання, тексти.

Матеріали навчального посібника «Педагогіка вищої школи» можуть бути корисними в організації навчання магістрів, аспірантів, молодих викладачів ВНЗ.

Тема 1. СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

(8 год.)

Завдання для самостійної роботи:

1. *Написати есе на тему: «Вища освіта в Україні: проблеми та перспективи».*
2. *Підготувати презентацію на тему:*

«Вища освіта в ...» (країна за вибором студента).

Одним із пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку освіти, як визначено в Національній доктрині розвитку освіти, є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємких та інформаційних технологій, конкурентноспроможних на ринку праці.

Водночас, для утвердження нової школи, забезпечення особистісної орієнтації освіти необхідно виплекати особистість педагога, здатного до розвитку задатків, таланту, збереження індивідуальності кожного вихованця. Через це підготовка педагогічних і науково-педагогічних кадрів, їхнє професійне вдосконалення розглядається як важлива умова модернізації освіти. Особливо велика надія при цьому покладається на вищу освіту.

Серед науково-навчальних дисциплін і всієї сучасної системи підготовки фахівця з вищою освітою важливе місце належить педагогіці вищої школи, науковий зміст якої становить необхідну частину теоретичного та практичного арсеналу сучасного викладача. Високий рівень педагогічно-психологічної культури педагогів, впровадження здобутків педагогічної й психологічної науки в педагогічну практику

реальна передумова підвищення ефективності педагогічного процесу у вищому закладі освіти, гуманізації й гуманітаризації всього освітнього простору.

Законом України “Про вищу освіту” (статтею 48. Основні посади педагогічних і науково-педагогічних працівників) визначено, що на посади науково-педагогічних працівників обираються за конкурсом, як правило, особи, які мають наукові ступені або вчені звання, а також випускники магістратури, аспірантури та докторантури. У цьому ракурсі особливого значення набуває навчальна дисципліна “Педагогіка вищої школи”.

Розпочинаючи вивчення даної теми, студентам варто звернути увагу на особливості становлення вищої освіти в Україні часів незалежності. Доцільно проаналізувати основні нововведення у систему вищої освіти, що були здійснені за останні роки, визначити наскільки результативними чи безрезультативними вони були у процесі інтеграції вітчизняної освіти в Європейський і світовий освітній простір. Також необхідно звернути увагу на основні нововведення, пов'язані із законами України «Про вищу освіту» (2014р.), «Про освіту» (2017р.).

Проаналізуйте основні принципи та завдання вищої освіти в Україні. Під час висвітлення теми необхідно розглянути основні типи вищих навчальних закладів, які функціонують в Україні:

1. Університет – багатопрофільний вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації широкого спектра природничих, гуманітарних, технічних, економічних та інших напрямів науки, техніки, культури і мистецтв, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, відповідний рівень кадрового і матеріально-технічного забезпечення, сприяє поширенню наукових знань та здійснює

культурно-просвітницьку діяльність. Можуть створюватися класичні та профільні (технічні, технологічні, економічні, педагогічні, медичні, аграрні, мистецькі, культурологічні тощо) університети.

2. Академія – вищий навчальний заклад четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науково-методичним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

3. Інститут – вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації або структурний підрозділ університету, академії, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у певній галузі науки, виробництва, освіти, культури і мистецтва, проводить наукову, науково-методичну та науково-виробничу діяльність і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

4. Консерваторія (музична академія) – вищий навчальний заклад третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у галузі культури і мистецтва – музичних виконавців, композиторів, музикознавців, викладачів музичних дисциплін, проводить наукові дослідження, є провідним центром у сфері своєї діяльності і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

5. Коледж – вищий навчальний заклад другого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації у споріднених напрямках підготовки (якщо є структурним підрозділом вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації або входить

до навчального чи навчально-науково-виробничого комплексу) або за кількома спорідненими спеціальностями і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

6. Технікум (училище) – вищий навчальний заклад першого рівня акредитації або структурний підрозділ вищого навчального закладу третього або четвертого рівня акредитації, який провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям певної вищої освіти та кваліфікації за кількома спорідненими спеціальностями, і має відповідний рівень кадрового та матеріально-технічного забезпечення.

Розгляньте основні умови і специфіку утворення, реорганізації та ліквідації вищого навчального закладу.

Зверніть увагу на особливості національного навчального закладу та дослідницького університету, умови присвоєння цих статусів, права відповідних навчальних закладів.

Проаналізуйте основні освітні рівні та ступені вищої освіти в Україні. Зверніть увагу на їх поділ (молодший спеціаліст, бакалавр та магістр) та наукові ступені (доктор філософії та доктор наук).

Також доцільно розглянути основні форми навчання у вищих навчальних закладах та дати їх загальну характеристику. З'ясуйте специфіку процедур ліцензування, атестації та акредитації вищих навчальних закладів як засобів підвищення якості вищої освіти. Необхідно проаналізувати основні тенденції розвитку вищої освіти в розвинених країнах світу. Насамперед слід звернути увагу на найбільш пріоритетні спеціальності, підготовку фахівців яких розвивають провідні університети світу. Визначте основні принципи вищої освіти у провідних країнах світу, дотримання яких забезпечує її конкурентоспроможність на ринку освітніх послуг. Розгляньте специфіку інтеграційних процесів у світовому освітньому просторі, попередньо визначивши їх причини, перебіг, успіхи і невдачі.

Особливу увагу слід приділити питанню Болонського процесу та участі у ньому України. Основна ідея цього документу – двоступенева структура вищої освіти, використання системи кредитів ECTS, міжнародне визнання бакалавра як рівня вищої освіти, що надає особі кваліфікацію та право продовжувати навчання за програмами магістра в інших європейських країнах.

Важливо зазначити, що **метою Болонського процесу є:**

- 1) підвищити якість освітніх послуг та набути європейською освітою незаперечних конкурентних переваг;
- 2) розширити доступ до європейської освіти;
- 3) сформувати єдиний ринок праці вищої кваліфікації в Європі;
- 4) розширити мобільність студентів та викладачів;
- 5) прийняти порівнювану систему ступенів вищої освіти з видачею зрозумілих у всіх країнах Європи додатків до дипломів;
- 6) підвищити рівень конкурентоспроможності Європейської системи вищої освіти.

Зверніть увагу на актуальні **принципи Болонського процесу:**

1. Введення двох циклів навчання. Перший – отримання ступеня бакалавра з тривалістю навчання 3 – 4 роки. Другий – надання ступеня магістра (1 – 2 роки навчання після бакалаврату) або для одержання ступеня доктора.
2. Введення кредитної системи. Пропонується увести в усіх національних системах освіти єдину систему обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах. Систему пропонується зробити накопичуваною, здатною працювати в рамках концепції “навчання протягом усього життя”.
3. Контроль якості освіти. Оцінювання якості освіти буде ґрунтуватися не

на тривалості або змісті навчання, а на тих знаннях, уміннях та навичках, які набули випускники. Оцінку будуть давати незалежні акредитаційні агентства.

4. Розширення мобільності. Передбачається на основі виконання попередніх пунктів розвиток мобільності студентів та викладацького складу.
 5. Забезпечення працевлаштування випускників. Проголошується орієнтація ВНЗ на кінцевий результат: знання випускників мають застосовуватись і використовуватись в усій Європі.
 6. Забезпечення привабливості європейської системи освіти. Одним із завдань, що мають бути вирішені в ході Болонського процесу, залучення до Європи велику кількість студентів з інших регіонів світу.
 7. Вища освіта повинна ґрунтуватися на наукових дослідженнях. Викладачі повинні обов'язково мати тему наукових досліджень і пов'язувати її з навчальним процесом. Залучати студентів до науково-дослідної роботи.
- Усі зазначені принципи ґрунтуються на основі статуту європейських університетів XIX ст., який визначає три основні функції ВНЗ: 1) освітня (просвітницька, виховна); 2) культурологічна; 3) наукова.

Зверніть увагу, що реформування сучасної системи освіти в Україні вимагає перегляду підходів до визначення освітніх стандартів, які повинні відображати нове бачення суспільного ідеалу освіченості, а також суспільні вимоги до освіти як основи соціокультурного становлення молодой людини. Охарактеризуйте особливості державних стандартів загальної середньої та вищої освіти. Зокрема, доцільно розглянути процедуру розроблення, затвердження і перегляду державних стандартів відповідними міністерствами і відомствами, проаналізувати основні компоненти, що складають державні стандарти загальної середньої школи (базовий навчальний план середньої школи, освітні стандарти

галузей знань, державні вимоги до рівня засвоєння змісту середньої освіти за ступенями навчання) та вищої (державний та галузевий компоненти, компонент навчального закладу) освіти. Проаналізуйте складові державного стандарту вищої освіти, галузевих стандартів та стандартів вищої освіти навчальних закладів.

В Україні мета, завдання, структура, типи та основні напрямки реформування вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) визначені Законами України "Про освіту", «Про вищу освіту», а також державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття»).

Слід звернути увагу, що робочий час викладачів вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації відповідно до «Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах» визначається обсягом їх навчальної, методичної, наукової й організаційної роботи. Усі види навчальної, методичної, наукової та організаційної роботи виконуються професорсько-викладацьким складом на основі індивідуальних планів, які складаються і затверджуються щорічно. Необхідно запам'ятати, що індивідуальний план є основним документом, який визначає організацію праці викладача.

Обсяг різних видів роботи, яка виконується кожним викладачем встановлюється у залежності від характеру контингенту, який навчається (студенти, аспіранти, іноземні студенти, слухачі підготовчого відділення, факультету післядипломної освіти тощо), необхідності більш інтенсивної участі викладача у методичній, науковій та організаційній роботі, а також з урахуванням індивідуальних можливостей з метою найбільш ефективного використання його праці й знань. З'ясуйте зміст поняття «навчальне навантаження викладача» (це обсяг навчальних занять, доручених для проведення конкретному викладачеві, виражений в облікових (академічних) годинах». Індивідуальне навчальне навантаження викладачів ВНЗ встановлюється, виходячи з норм часу, затверджених МОН України. Згідно Закону України «Про вищу освіту»

(ст. 56), максимальне навчальне навантаження науково-педагогічних працівників не може перевищувати 600 годин на навчальний рік при середньотижневому навантаженні 36 год. Варто зауважити, що донедавна за старим законом «Про вищу освіту» максимальне навчальне навантаження на викладача складало 900 годин. Види навчальних занять, що входять до навчального навантаження науково-педагогічного працівника відповідно до його посади, встановлює вищий навчальний заклад в індивідуальному плані викладача.

Також необхідно підкреслити, що методична, наукова та організаційна робота планується відповідно до переліку основних видів роботи, затверджених МОН України, та на основі норм часу, які встановлюються ВНЗ.

Обсяг навчальної роботи розраховується на основі норм часу, що є обов'язковими. Для різних видів робіт норми часу встановлені у конкретних цифрах у визначених межах з максимальним обмеженням. Конкретні норми часу визначаються з урахуванням специфіки видів діяльності й особливостей викладання навчальної дисципліни.

Норми часу розраховуються, виходячи з астрономічної години (60 хв.), крім таких видів роботи, як читання лекцій і проведення лабораторних, практичних і семінарських занять, де академічна година (45 хв.) розраховується як астрономічна. Облік навчальної роботи викладачів здійснюється за фактичними витратами часу.

Обов'язковий, мінімальний чи максимальний обсяг навчального навантаження викладача в межах його робочого часу встановлює вищий навчальний заклад з урахуванням виконання ним інших обов'язків (методичних, наукових, організаційних).

Методична, наукова й організаційна робота викладачів планується в індивідуальному плані викладача на навчальний рік із конкретизацією обсягів і очікуваних результатів. Перелік основних видів

методичної, наукової й організаційної роботи викладачів вищих навчальних закладів має орієнтований характер (затверджується МОН України) і може уточнюватися конкретним ВНЗ.

Зверніть увагу, що викладач на початку навчального року самостійно планує виконання кожного з видів робіт на навчальний рік та фіксує планові види і обсяги робіт в своєму індивідуальному плані. Сумарна кількість балів на виконання усіх видів робіт на одну ставку повинна становити не менше 1545 балів (годин) на навчальний рік.

Теми доповідей та рефератів

1. Сучасні проблеми вищої освіти та шляхи їх вирішення.
2. Акредитація і ліцензування ВНЗ.
3. Основні напрямки реформування вищої освіти.
4. Основні види роботи викладача ВНЗ.
5. Державний стандарт освіти: необхідність і дійсність.
6. Інклюзивне навчання у вищій школі.
7. Приватна вища освіта в Україні: стан та перспективи розвитку.
8. Інтеграційні процеси у Європейському освітньому просторі.
9. Сутність і зміст ступеневої освіти в Україні.
10. Тенденції та перспективи розвитку вищої технічної освіти в Україні.

11. Вища освіта сучасної Польщі.
12. Вища освіта Японії: загальні характеристики.
13. Вища освіта США.
14. Вища освіта Німеччини.
15. Особливості розвитку вищої освіти у Великобританії.
16. Вища освіта Франції.

Література

1. *Вітвицька С.С.* Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – К: Центр навчальної літератури, 2006.
2. *Городиська В.* Педагогіка та психологія вищої школи: тексти лекцій / В.Городиська, М.Пантук, В.Міляєва. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2012.
3. *Ковальчук Л.О., Ковальчук О.Б.* Система освіти зарубіжних країн: навчальний посібник / Л.О.Ковальчук, О.Б. Ковальчук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003.
4. *Кузьмінський А.* Педагогіка вищої школи: навч. посібник А.Кузьмінський. – К.: Знання,
5. *Максименко А.П.* Університетська освіта Франції: становлення і розвиток у XIX – XX століттях: монографія А.П. Максименко. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2007.
6. *Нагаєв В.М.* Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007.

7. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник [Курлянд І.Н., Хмелюк Р.І., Семенова А.В. та ін.] ; за ред. З.Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.

8. Приватна вища школа України на шляху інновацій: монографія / Авт. кол. [В.П. Андрущенко та ін.]: за ред. В.П. Андрушенка та Б.І.Корольова. – Харків, 2005.

9. Сидоренко О. Л. Приватна вища освіта: шлях України у світовому вимірі / О. Л. Сидоренко. – Маркіз : Основа, 2000.

10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М. Фіцула. – К.: «Академвидав», 2

ТЕМА 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

(8 год.)

Завдання для самостійної роботи:

1. Скласти перелік найновіших підручників і навчальних посібників з профільної дисципліни (навчальну дисципліну студент обирає самостійно).

2. Написати есе на тему: «Які б зміни я вніс (внесла) до структури організації навчального процесу у вищій школі».

3. Схарактеризувати переваги та недоліки електронного посібника.

Розглядаючи дану тему доцільно наголосити, що методичне забезпечення навчального процесу є невід'ємною складовою підготовки фахівців. Науково-методичне забезпечення навчального процесу включає державні стандарти вищої освіти з певного напрямку підготовки, відповідно до яких розробляються навчальні плани. Згідно стандартів навчальний заклад повинен підготувати конкурентноспроможного фахівця з опанованим ним рівнем компетенцій. Процес формування інструментальних, міжособистісних і спеціальних компетенцій здійснюється в першу чергу завдяки навчально-методичному комплексі спеціальності (НМКС) і навчально-методичному комплексі відповідних дисциплін (НМКД). Охарактеризуйте структуру НМКС, яка включає:

> типові і робочі навчальні плани;

> типові і робочі навчальні програми за всіма нормативними і вибірковими навчальними дисциплінами;

- > план наскрізної підготовки спеціалістів;
- > календарні графіки аудиторної та позааудиторної роботи студентів;
- > програми навчальної і виробничої практик;
- > підручники і навчальні посібники;
- > методичні матеріали і завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- > індивідуальні семестрові завдання для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін;
- > методичні матеріали з виконання курсових і випускних (дипломних) робіт;
- > контрольні роботи з навчальних дисциплін для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу;
- > методичні матеріали з проведення державних іспитів і захисту випускних (дипломних) проєктів (робіт);

Зверніть увагу, що усі ці документи повинні відповідати державному стандарту освіти України.

Також розгляньте структуру НМКД: програма навчальної дисципліни; робоча навчальна програма дисципліни; зміст лекційного курсу у роздрукованому вигляді та на сайті кафедри: інструктивно-методичні матеріали до практичних (лабораторних, семінарських) занять (друкований вигляд та на сайті) з критеріями оцінювання; перелік завдань або інструктивно-методичні матеріали до самостійної роботи; індивідуальні навчально-дослідницькі завдання; форми і види контролю знань студентів (завдання для періодичного (модульного) контролю; екзаменаційні матеріали (білети) – якщо іспит передбачено навчальним планом; пакет комплексних контрольних робіт з критеріями оцінювання,

рецензією та зразком еталонної відповіді; пакет ректорських контрольних робіт); програма навчальної практики з дисципліни, якщо вона передбачена навчальним планом; тематика курсових, якщо вони передбачені навчальним планом.

Важливими складовими методичного забезпечення навчальної дисципліни є навчальна програма та робоча навчальна програма. З'ясуйте їх особливості.

Зверніть увагу на відмінності між навчальною програмою і типовою навчальною програмою.

Навчальна програма дисципліни визначає її місце і значення у процесі формування фахівця, її загальний зміст, знання та уміння, які набуває студент у результаті вивчення дисципліни. Навчальна програма дисципліни містить у собі дані про обсяг дисципліни (у годинах та кредитах), перелік тем та видів занять, дані про підсумковий контроль тощо.

Зверніть увагу, що програма навчальної нормативної дисципліни є складовою державного стандарту освіти. Вона розробляється фахівцями ВНЗ і затверджується Вченою радою університету, як правило, на 5 років (період акредитації спеціальності) або до зміни галузевих стандартів.

Програма навчальної вибіркової дисципліни розробляється відповідною кафедрою згідно тих самих вимог що й для програм з нормативної дисципліни.

Робоча навчальна програма дисципліни (РНПД) є нормативним документом вищого навчального закладу (ВНЗ) і розробляється для кожної дисципліни відповідно до навчального плану певного напрямку підготовки та ступенем вищої освіти («бакалавр», «магістр»).

РНПД складається на основі:

- > освітньо-професійної програми (ОПП);
- > освітньо-кваліфікаційної характеристики (ОКХ);
- > навчальної програми дисципліни (НПД);
- > навчального плану (НП).

РНПД розробляється викладачем (викладачами) кафедри, за якою закріплене викладання дисципліни; розглядається на засіданні кафедри та затверджується її завідувачем. Далі подається на розгляд директору інституту (декану факультету) та з його візою передається на затвердження проректору.

Якщо дисципліна викладається для студентів напрямів та спеціальностей інших факультетів (інститутів), то РНПД повинна бути затверджена відповідним деканом факультету (директором інституту) та погоджена із завідувачем випускової кафедри. РНПД мають бути затверджені не пізніше, ніж на першому в семестрі засіданні кафедри.

Електронна версія програми надається до навчально-методичного відділу (НМВ).

У робочій навчальній програмі визначається зміст, мета та завдання навчальної дисципліни, місце і значення у процесі формування фахівця; послідовність та організаційно-методичні форми її вивчення, обсяг часу на різні види навчальної роботи, засоби і форми поточного та підсумкового контролю; вимоги до компетенції, знань і умінь, які повинен одержати студент; наводиться список основної та додаткової літератури; контрольні питання; графік виконання курсового проекту (роботи), критерії оцінювання знань.

Зміст робочої навчальної програми дисципліни формується з наступних розділів.

1. Мета та завдання дисципліни, її місце і значення у

навчальному процесі.

2. Вимоги до компетенції, знань та умінь.
3. Склад і структура дисципліни.
4. Кредитно-моуальна оцінка знань студентів.
5. Література.

Семінарське заняття пов'язане з методичним забезпеченням навчальних занять. Важливими елементами якого є план-конспект і опорний конспект заняття. Доцільно з'ясувати особливості кожного із документів. Акцнтуйте, що план-конспект – це навчально-методичний документ, в якому відображаються мета, завдання і зміст матеріалу, етапи заняття, методи і засоби навчання, матеріально-технічне оснащення, що використовується на занятті, рекомендована література. Зміст плану-конспекту залежить від навчального предмета, типу заняття, але основні принципи складання такого плану однакові для всіх дисциплін.

Зверніть увагу, що *опорний конспект – це методичне видання, що включає викладення лекцій навчальної дисципліни за допомогою певних символів, таблиць, схем, спеціально розроблених до відповідної теми.* Це наочна структурно-логічна схема, за допомогою якої у згорнутому вигляді подається навчальний матеріал з урахуванням суттєвих зв'язків і взаємовідносин.

Особливість опорного конспекту полягає у тому, що навчальний матеріал пропонується у вигляді *компактної структурно-логічної схеми*, яка швидко запам'ятовується, має вигляд системи дидактичних блоків із закодованим у ній змістом навчального матеріалу.

Сутність опорного конспекту визначається системою ключових слів чи фраз, абрєвіатур, малюнків, графіків, формул, умовних

знаків чи інших засобів кодування, які дозволяють швидко засвоїти і відтворити зміст вивченого матеріалу.

Охарактеризуйте *структуру* опорного конспекту: вступ; програма навчальної дисципліни або навчально-тематичний план (теми, підтеми, кількість годин відповідно до навчального плану); назва, план, текст лекції (повний виклад матеріалу лекції з прикладами); список рекомендованої літератури; додатки.

Варто наголосити, що розділи, які відповідають темам дисципліни, мають бути приблизно однаковими за обсягом. Обсяг опублікованих лекцій визначається так: 1 година – 0.4-0.5 др. ар. (16.000-20.000 знаків).

Проаналізуйте обов'язкові умови написання опорного конспекту, а також алгоритм, якого необхідно дотримуватись.

Важливим елементом навчально-методичного забезпечення навчального процесу є підручники та навчальні посібники. Зверніть увагу, що у них відбувається конкретизація змісту освіти, а також вони є основним джерелом знань та організації самостійної роботи студентів

Визначте особливості кожного із видань. Зверніть увагу, що *підручник* – книга, що містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни відповідно до цілей навчання, встановлених програмою і вимогами дидактики. Проаналізуйте основні вимоги до підручників: висока науковість, доступність, точність, ясність і яскравість викладення змісту, його практична спрямованість, предметні зв'язки. Підручник має бути одночасно стабільним (забезпечувати рівновагу між компонентами змісту, відносну сталість основних наукових теорій) і мобільним (передбачати можливість введення нових елементів знань без порушення основи).

- Сучасний підручник виконує *освітню, розвивальну,*

виховну і дослідницьку функції. Охарактеризуйте їх детальніше. Зверніть увагу, що зміст навчального матеріалу підручника формується за логічним, психологічним і генетичним принципами. Визначте їх особливості.

- Проаналізуйте структуру підручників, зокрема текстовий та позатекстовий компоненти. Детальніше розгляньте види текстів підручника (репродуктивні: проблемні: програмовані: комплексні: додаткові).

- Крім підручників, як допоміжний засіб використовують навчальні посібники. *Навчальний посібник* – книга, яка *розширює межі підручника, містить додаткову, найновішу і довідкову інформацію*. Розгляньте приклади навчальних посібників (збірники вправ і задач, хрестоматії, словники, довідники, історичні та географічні карти, книги для позакласного читання, слайди, кінофільми, магнітофонні записи тощо).

- Висвітлюючи дане питання слід торкнутися і електронних посібників, які досить швидко проникають у навчальний процес ВНЗ.

- *Електронний посібник* – це програмно-методичний комплекс, покликаний забезпечити можливість слухачам курсів підвищення кваліфікації, самостійно або з допомогою викладача засвоїти навчальний курс або його розділ. Такий продукт створюється з вбудованою структурою, словниками, можливістю пошуку.

- Зверніть увагу на принципи відмінності електронного посібника від посібника виготовленого типографським способом (можливість мультимедіа; забезпечення віртуальної реальності; високий ступінь інтерактивності; можливість індивідуального підходу до слухача). Проаналізуйте його переваги та недоліки порівняно з традиційними посібниками.

Слід наголосити, що процес створення електронного посібника дуже відповідальний, творчий. Він вимагає від автора не лише наукових і методичних компетенцій, а й певні навички програміста. Під час висвітлення цього питання необхідно охарактеризувати основні вимоги до методики створення і вимоги до оформлення електронного посібника.

Варто також розглянути проблему інформаційних ресурсів для створення сучасних методичних матеріалів. Насамперед слід наголосити, що електронні навчальні матеріали (ЕНМ) дедалі частіше стають невід'ємною і навіть обов'язковою складовою ефективного навчального процесу. Розгляньте основні види ЕНМ:

- електронні підручники, посібники та конспективні матеріали лекцій;
- електронні методичні розробки для підготовки до семінарів, практичних та лабораторних занять;
- електронні довідники та бази даних, до яких необхідно звертатися в процесі навчання (фізичні чи історичні довідники, бази юридичних законів, картографічних даних, стандартів тощо).

Доцільно проаналізувати основні характеристики та джерела отримання ЕНМ (ЕНМ виробництва комерційних фірм: ЕНМ з відкритих джерел в Інтернеті; ЕНМ власного виробництва навчального закладу). Розгляньте специфіку програмних засобів для створення ЕНМ.

Охарактеризуйте основні сфери застосування ЕНМ у навчальному процесі вищої школи (створення інтерактивних мультимедійних демонстрацій, електронне тестування, електронні підручники і посібники, дистанційні та віртуальні практикуми і лабораторні роботи, комп'ютерне моделювання тощо).

Теми доповідей та рефератів

1. Електронні підручники та посібники у навчальному процесі.
2. Internet-технології в освіті.
3. Професійно-методична компетентність викладача.
4. Основні види роботи з книгою.
5. Зміст та організація навчального процесу в сучасній вищій школі.
6. Опорний конспект лекцій, його структура та методичні підходи до написання.
7. Електронні навчальні матеріали та їх роль у навчальному процесі.
8. Застосування електронних навчальних матеріалів у процесі підготовки магістрів (на прикладі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»)

Література

1. *Вітвицька С.С.* Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури /С.С.Вітвицька -К.: Центр навчальної літератури, 2006.
2. *Кузьмінський А.* Педагогіка вищої школи: навч. посібник /А.Кузьмінський – К.: Знання, 2011.
3. *Нагаєв В.М.* Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. /В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
4. *Ортинський В.Л.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб.

/В.Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

5. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І. Семенова А.В. та ін.]: за ред. З.Н.Курлянд – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.

6. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М.Фіцула. – К.: «Академвидав», 2014.

Тема 3. ЛЕКЦІЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ У ВНЗ

(4 год.)

Завдання для самостійної роботи:

1. *Відвідайте 2-3 лекції викладачів зі своєї спеціальності й дайте їм оцінку з погляду вимог до сучасної лекції у вищій школі.*
2. *Віднайдіть і законспектуйте 8-10 висловлювань учених-науковців щодо їхнього ставлення до лекції.*

Зміст освіти реалізується в різних формах навчання. Упродовж усієї історії вищої школи провідною організаційною формою і методом навчання є лекція. Лекція визначає шляхи здійснення всіх видів і форм навчання у вищому навчальному закладі. Вона закладає основи розуміння та ставлення до предмета.

Лекція – це стрункий, логічно завершений, науково обґрунтований, послідовний і систематизований виклад певної наукової проблеми, теми чи розділу навчального предмету, ілюстрований за необхідністю наочністю та демонструванням дослідів. З неї починається перше знайомство студента з навчальною дисципліною, саме лекція закладає підвалини наукових знань.

Спробуйте з'ясувати етимологію слова «лекція». Зверніть увагу на давню історію лекції. Вона з'явилась ще у Стародавній Греції та Стародавньому Римі, набула розвитку в епоху Середньовіччя. Тоді лекція була основною формою навчання, являючи собою читання церковних першоджерел та їх докладний коментар. Лекції поділялися на *ординарні*

(важливі, обов'язкові) та *екстраординарні* (додаткові). Перші читалися вранці, коли голова у молоді працює краще, другі – після обіду й на свята. Обстановка на ординарних лекціях була суворою, наче на месі: заборонялося переривати лекцію запитаннями, лектор мав носити формене вбрання. Слід зауважити, що читання лекції (диктування з папірця) засуджувалося (за диктування могли позбавити на рік права викладання). Викладач повинен був вільно і цікаво викладати матеріал. Однак дефіцит на книги (підручники були переважно у заможних студентів) не давав змоги повністю вилучити диктування з навчального процесу (для бідних студентів відводилися окремі години диктанту). Простежте еволюцію лекції як організаційної форми навчання, ставлення до неї у педагогічній літературі. Необхідно підкреслити, що у середині XIX ст. з'явилась думка про необхідність скорочення лекційних курсів та збільшення кількості годин, відведених на практичні заняття, які стимулюють самостійність та активність слухачів. Так, М. Пирогов висунув положення про те, що лекції мають читатися тільки тоді, коли лектор володіє цілком новим матеріалом, який ще не був надрукований, або лектор має дар слова.

Разом з тим зверніть увагу на типові недоліки і переваги лекції у вищій школі.

Розгляньте види лекцій: *вступна, основна (тематична), підсумкова (заключна)*. Визначте специфіку кожної з видів лекції. Необхідно підкреслити, що у заочній та вечірній формах навчання зазначають ще лекції *настановчі* (у яких подається поняття про сутність предмета, характеризуються методи самостійної роботи, види практичних занять, засоби самостійної роботи над матеріалом, детально характеризується навчальна література); *оглядові*, які читають за кількома великими темами, якщо бракує часу для викладення кожної теми окремо; оглядові лекції зазвичай читають наприкінці курсу, коли лектор висвітлює найбільш значні ключові проблеми науки, найновіші досягнення науки і техніки: *епізодичні* – лекції на одну з обраних тем. Зверніть увагу, що за

способом викладання навчального матеріалу виокремлюють такі види лекцій: *проблемні лекції, лекції-візуалізації, лекції-консультації, бінарні лекції, лекції-бесіди, лекції-дискусії, лекції із заздалегідь запланованими помилками, лекції з аналізом конкретних ситуацій, лекції-конференції, лекції-прес-конференції*.

Аналізуючи лекцію, студентам також слід усвідомити, що лекція – найважча форма роботи для викладача, оскільки лектор завжди виступає в кількох ролях: оратора, вченого, педагога, психолога. Ця форма роботи вимагає від педагога наявності певних компетенцій і дотримання низки дидактичних, методичних та психолого-педагогічних вимог.

Насамперед зверніть увагу на загальні вимоги до академічної лекції (*сучасний науковий рівень і насичена інформативність, переконлива аргументація, доступна і зрозуміла мова, емоційність, чітка структура і логіка, наявність яскравих прикладів, наукових доказів, обґрунтувань, фактів*). Слід підкреслити, що академічна лекція будується на принципах системності, інформативності, наочності, зрозумілості (доступності). Кожна лекція є логічно завершеною ланкою єдиної замкненої системи – курсу лекцій. У тексті мають бути чітко пов'язані між собою структурно-логічні дидактичні блоки. Проектується графічний текст, планується, де, коли, скільки і які схеми, рисунки, графіки, формули подаються як підтвердження вербальної інформації. Принцип наочності реалізується засобами візуалізації (ТЗН, роздатковий матеріал, схеми, планшети тощо). Лекція має читатися зрозумілою для студентів мовою, незнайомі слова і терміни роз'яснюються, не варто перенасичувати лекцію "наукоподібними" термінами і модними іноземними словами. Текст лекції має бути логічним, простим і зрозумілим.

Проаналізуйте загальнодидактичні вимоги до лекції у вищій школі:

I. Зміст лекції має відповідати робочій навчальній програмі,

відображати найновіші досягнення науки, висвітлювати перспективи подальшого розвитку наукових пошуків.

II. У лекції мають реалізовуватись вимоги загальнодидактичних принципів навчання: науковості, систематичності і послідовності, свідомості, активності й самостійності, наочності, зв'язку змісту навчального матеріалу з професійною діяльністю, доступності, емоційності.

III. Має бути забезпечена логічно доцільна структура лекції відповідно до змісту навчального матеріалу.

IV. Лекція має сприяти активізації мисленнєвої діяльності студентів з метою їх інтелектуального розвитку.

V. У лекції доцільно виокремлювати певні компоненти змісту для самостійного опрацювання студентами з належним методичним забезпеченням.

Розгляньте методичні і психолого-педагогічні вимоги до лекції. Запам'ятайте: підготовлений текст лекції є лише матеріалом до неї. *Лекцією є академічне дійство, в якому беруть участь педагог і студенти.*

Методика і техніка проведення лекції потребують вирішення багатьох різноманітних питань. Професор А.М. Алексюк виокремлює такі моменти: структура лекції; лектор як викладач; лектор як вихователь; лектор як учений-дослідник; уміння лектора науково й водночас у доступній формі викласти зміст лекції; уміння лектора використовувати наочність, ТЗН; забезпечити міцні знання студентів, викликати в них інтерес до науки, активізувати їхню пізнавальну діяльність; уміння встановлювати контакт з аудиторією; стилістика мовлення, манера поведінки, організація студентів; стиль спілкування та ін.

Важливою складовою ефективності лекції є оцінка її якості. Зверніть увагу, що *поліпшення якості лекцій* стає можливим за умов:

а) наявності постійного зворотнього зв'язку.

б) оцінки колег, студентів, самооцінки.

Розгляньте питання, яким слід приділити увагу для оцінки лекції (зміст лекції; методика читання лекції; керівництво роботою студента; особистість лектора; результати лекції). Проаналізуйте критерії оцінки якості лекції за Н.В. Кузьміною.

Зверніть увагу на проблему рівня змістовності лекції та критерії її визначення.

Слід підкреслити, що обов'язковою умовою ефективності лекції є наявність і використання навчально-методичного забезпечення. Підготовка таких матеріалів покладається на того викладача, який проводить ці заняття. Лектор обов'язково готує конспект лекції. Як свідчить практика авторів, нерідко саме досвідчені викладачі можуть прийти на лекцію без конспекту. Важливо зрозуміти, що такий конспект є необхідним не стільки їм, скільки студенту, котрий міг запізнитися, вийти чи відволіктися з об'єктивних причин.

Доцільно підготувати й опорний конспект, де приділити окрему увагу поняттєво-категоріальному апарату, за допомогою якого здійснено проблемно-тематичний виклад лекційного матеріалу. Такий конспект може надаватися студентам по закінченні лекції. Лекційний виклад навчального матеріалу не зайве доповнювати мультимедійними презентаціями.

Загалом повний комплект методичного забезпечення лекції містить:

- опорний конспект поточної лекції;
- плани усіх лекційних занять;
- плани семінарських занять;

- повний конспект усіх лекцій;
- мультимедійну презентацію лекцій.

Важливим є питання, присвячене особистості лектора, адже від ефективності його роботи багато в чому залежить результативність чи безрезультатність лекції. Значну роль при цьому відіграє імідж лектора. Охарактеризуйте основні складові іміджу: зовнішній вигляд, манера поведінки, міміка і жестикуляція мови (гучність, тембр, ритм, правильна вимова), навички комунікації тощо.

Зверніть увагу: здатність лектора ефективно розкривати зміст лекції, викликати у слухачів зацікавленість у сприйнятті суті лекції залежить від особистих якостей лектора, його темпераменту, характеру, глибини розуміння матеріалу лекції, використання технічних засобів навчання тощо.

Таким чином, поняття «лекції» має подвійний зміст: лекція як

вид навчальних занять, форма організації навчання у ВНЗ, у ході якої в усній формі викладачем викладається предмет, і лекція як спосіб, метод подачі навчального матеріалу шляхом логічно стрункого, систематично послідовного та ясного викладу.

Зазначимо, що в закордонних університетах лекції приділяється значно менша питома вага, ніж у вітчизняних. Разом з тим, сьогодні на лекцію відводиться від 1/3 до 1/2 частини обсягу навчального навантаження.

Отже, у сучасних умовах роль лекції зовсім не знижується, а навіть зростає, але зростають і вимоги до неї. Вона повинна стати більш гнучкою, диференційованою, багатофункціональною, повніше виконувати всі провідні функції навчання студентів, орієнтуватися на їх запити, новітні педагогічні технології.

Теми доповідей та рефератів

1. Історичний аспект розвитку і становлення лекції.
2. Сучасна академічна лекція та її роль у навчальному процесі вищої школи.
3. Виховні можливості лекції у вищій школі.
4. Мовленнєва культура педагога-лектора.
5. Сучасні проблеми лекційного викладання.
6. Техніка читання лекцій: основні складові.
7. Педагогічне спілкування на лекції, його особливості.
8. Переваги і недоліки лекційної системи навчання у сучасній вищій школі.

Література

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С.С.Вітвицька - К.: Центр навчальної літератури, 2006.
2. Городиська В. Педагогіка та психологія вищої школи: тексти лекцій / В.Городиська, М.Пантук, В.Міляєва. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2012.
3. Кузьмінський А. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / А.Кузьмінський – К.: Знання, 2005.
4. Нагаєв В.М. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник /В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 200
5. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. /В.Л.

Зверніть увагу, що семінарські заняття отримали назву від лат. *seminarium*, що у перекладі означає «розсадник». Їх проводили у давньогрецьких та римських школах як поєднання диспутів, повідомлень, коментарів та висновків викладачів. У перших університетах середньовіччя поряд зі слуханням лекцій студенти заохочувались до участі в диспутах, які допомагали відпрацьовувати вміння доводити, переконувати. Зміст суперечок та діалогів характеризувався схоластичністю, але їх навчальний вплив був незаперечним.

Розтлумачте основні функції семінарів: а) поглиблення, конкретизація, систематизація знань, набутих на лекціях і під час самостійної роботи; б) розвиток навичок самостійної роботи; в) заохочення до наукових досліджень; г) контроль за якістю засвоєння студентами матеріалу.

Також слід охарактеризувати види семінарських занять: *просемінари, семінари, спецсемінари* та з'ясувати їх особливості.

Під час висвітлення даного аспекту питання зверніть увагу на класифікацію видів семінарів, запропоновану А.М. Алексюком:

1. Семінар запитань і відповідей.
2. Семінар – розгорнута бесіда.
3. Семінар – колективне читання.
4. Семінар, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
5. Семінар-дискусія.
6. Семінар, що передбачає обговорення й оцінювання письмових рефератів студентів.
7. Семінар-конференція.

8. Семінар – теоретична конференція.
9. Семінар – вирішення проблемних завдань.
10. Семінар – прес-конференція.
11. Семінар – «мозковий штурм».

Семінарські заняття є гнучкою формою навчання, що припускає поряд з спрямовуючою роллю викладача інтенсивну самостійну роботу майбутніх фахівців. Семінар пов'язаний з усіма видами навчальної роботи, і насамперед з лекційним викладанням і самостійними заняттями студентів. Тому ефективність семінару багато в чому залежить від якості лекцій і самопідготовки студентів.

Для більшості навчальних дисциплін семінарські заняття доцільно проводити у формі дискусій, організованих і керованих викладачем. На семінарі опрацьовуються найважливіші теми та розділи навчальної програми. Широко розповсюджено також обговорення рефератів або доповідей, підготовлених студентами. Як правило, теми доповідей і рефератів визначаються викладачами з урахуванням індивідуальних особливостей і рівня підготовленості студентів.

Проаналізуйте структуру семінарського заняття в активній формі.

З'ясуйте особливості методики проведення семінарських занять. Слід акцентувати увагу на критеріях оцінювання якості семінарського заняття.

Розпочинаючи висвітлення наступного питання семінарського заняття, дайте визначення практичному заняттю. *Практичне заняття* (з лат. *prakticos* – діяльний) – *форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальне закріплення студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, в результаті чого формуються уміння і навички практичного застосування знань теоретичного матеріалу шляхом індивідуального виконання студентами відповідних завдань.*

Оргинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009.

1. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І. Семенова А.В. та ін.]: за ред. З.Н. Курлянд – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Знання. 2007.

2. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М. Фіцула. – К.: «Академвндав», 2014.

Тема 4. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ, ПРАКТИЧНИХ, ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

(10 год.)

Завдання для самостійної роботи:

1. Ознайомтесь з навчальним планом своєї спеціальності та визначте відсоткове співвідношення кількості годин, що відводяться на лабораторні, практичні, семінарські та інші форми занять.

2. Проаналізуйте кілька семінарських чи лабораторних занять з точки зору їх ефективності.

3. Проаналізуйте систему консультування у вищій школі. Зробіть висновки про позитивні та негативні тенденції, що існують сьогодні в організації консультацій. Надайте пропозиції щодо підвищення ефективності консультацій з Вашої фахової дисципліни.

Обов'язковим компонентом процесу навчання у вищій школі є практичні заняття, призначені для поглибленого вивчення тієї чи іншої дисципліни. Зверніть увагу: термін «практичне заняття» включає також такі види занять, як *лабораторна робота, семінарське заняття, практикум*. Аудиторні практичні заняття відіграють провідну роль у формуванні навичок та застосуванні набутих знань. Практичні заняття логічно продовжують роботу, розпочату на лекціях. Усі форми практичних занять призначені для відпрацювання практичних дій.

Якщо лекція закладає основи наукових знань в узагальненій формі, то практичні заняття мають на меті розширити, уточнити ці знання, виробити професійні навички.

Необхідно наголосити, що практичні заняття проводяться відповідно до розробленого тематичного плану й охоплюють весь матеріал. Перелік тем практичних занять визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі (тестах для виявлення рівня знань студентів), практичних завданнях різної складності; наочному матеріалі; методичних вказівках; засобах оргтехніки. Назване методичне забезпечення готує викладач, якому доручено проводити практичні заняття, за погодженням з лектором дисципліни. Практичне заняття включає проведення попереднього контролю знань студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення, рішення завдань з їх обговоренням і оцінюванням результатів. Оцінки, отримані студентом на окремих практичних заняттях, враховуються під час виставлення підсумкової оцінки з навчальної дисципліни. Практичні заняття розвивають наукове мислення та мову студентів, дають змогу перевірити їх знання, у зв'язку з чим вправи, семінари, лабораторні роботи є важливим засобом достатньо оперативного зворотнього зв'язку. Практичне заняття проводиться, як правило, з академічною групою. З окремих навчальних дисциплін, виходячи з особливостей їх вивчення та вимог безпеки життєдіяльності, допускається поділ академічної групи на підгрупи. На мистецько-творчих спеціальностях практичні заняття з фахових навчальних дисциплін можуть проводитися з 2-3 студентами або індивідуально з одним студентом. Кількісний склад навчальних груп для проведення практичних занять у таких випадках визначається навчальною програмою дисципліни або рішенням керівника вищого закладу освіти. Ефективність практичних занять, перш за все, залежить від підготовки до них студентів, їхньої уважності й активності в ході самих занять, творчого ставлення до виконання навчальних завдань і рекомендацій викладачів.

Практичні заняття, на відміну від лекційних, вимагають значно більшої самостійної роботи студентів, оскільки їм самим постійно

доводиться вирішувати всілякі проблеми, що виникають у процесі, виконувати певні практичні дії, вправи, приймати рішення. Відповідно й підготовка студентів до цих занять більш складна.

Охарактеризуйте структуру практичного заняття та основні вимоги, яким вони мають відповідати.

Необхідно підкреслити, що *лабораторне заняття* (лат. *labor* – праця) – це форма навчального заняття, за якого студенти під керівництвом викладача особисто проводять натурні або імітаційні експерименти чи досліди з метою практичної перевірки і підтвердження окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, набувають практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням, устаткуванням, вимірювальною апаратурою, обчислювальною технікою, оволодівають методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Зверніть увагу, що проведення лабораторних занять потребує добре підготовлених, спеціально обладнаних навчальних лабораторій з використанням устаткування, пристосованого до умов навчального процесу (лабораторні установки, макети тощо). Інколи лабораторні заняття доцільно проводити безпосередньо на виробництві, в умовах реального професійного середовища (на заводі, у полі, в науково-дослідному інституті). Завданнями лабораторних занять є:

- сприяти здійсненню зв'язку теорії з практикою;
- знайомити студентів з будовою та принципом дії приладів, установок й інших технічних засобів, які застосовуються в науці, на виробництві та в інших галузях практичної діяльності, а також прищеплювати навички користування сучасною технікою;
- навчати методам наукових експериментальних досліджень, способам виміру величин і прийомам обробки експериментальних даних;

- здобувати навички науково-дослідної роботи, розвивати самостійність у формуванні вмінь і засвоєнні знань, постановці дослідів, активізувати творчу діяльність студентів.

Проаналізуйте структуру лабораторного заняття: проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання її завдань, підготовка індивідуального звіту про виконану роботу і захист його перед викладачем. Необхідно зазначити, що виконання лабораторної роботи оцінюється викладачем. Підсумкові оцінки за виконання лабораторних робіт враховуються під час визначення семестрової підсумкової оцінки з відповідної навчальної дисципліни.

Плани, технологію та методику проведення лабораторних робіт розробляють відповідні кафедри. Кількість годин на лабораторні заняття з окремої дисципліни визначається навчальним планом. Перелік тем лабораторних занять визначено робочою навчальною програмою дисципліни. Слід наголосити, *що заміна лабораторних занять іншими видами навчальних занять не допускається*. Кількість студентів на лабораторному занятті не повинна перевищувати половини академічної групи. Кожен студент має самостійно виконати всі лабораторні роботи й оформити їх результати.

У процесі організації та проведення лабораторних робіт викладачеві необхідно акцентувати увагу на таких моментах: змістовність лабораторних занять; забезпечення лабораторій, кабінетів новітнім обладнанням, яке відповідає технологіям сучасного виробництва; матеріалами, реактивами, приладами, апаратами; забезпечення самостійності студентів у ході виконання лабораторних робіт; дотримання правил техніки безпеки; навчання студентів методів виконання цього виду робіт.

Ефективність семінарських, практичних та лабораторних занять залежить від їх якісного методичного забезпечення. Обов'язковою

складовою методичного забезпечення семінарських, практичних та лабораторних занять є інструктивно-методичні матеріали до них. Зверніть увагу, що такі матеріали мають висвітлювати:

- тему заняття;
- його цільове призначення, сформульоване як триєдина його мета (дидактична, розвивальна та виховна);
- перелік питань, які підлягають розгляду на занятті;
- хід заняття;
- контрольні запитання для перевірки обсягу та рівня засвоєного навчального матеріалу;
- критерії оцінювання роботи студентів на занятті.

Охарактеризуйте основні види методичного забезпечення семінарських, практичних та лабораторних занять.

Теми доповідей та рефератів

1. Семінарське заняття в активній формі: особливості проведення.
2. Дидактичні завдання практичних робіт у вищій школі.
3. Лабораторні роботи в системі підготовки студентів-документознавців.
4. Місце лабораторних занять у вищій школі.
5. Семінарські заняття в системі вищої освіти: історія і сьогодення.
6. Дидактичні завдання семінарських, практичних, лабораторних занять.

Література

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
2. *Городиська В.* Педагогіка та психологія вищої школи: тексти лекцій / В.Городиська, М.Пантук, В.Міляєва. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2012.
3. *Нагаєв В.М.* Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
4. *Кузьмінський А.* Педагогіка вищої школи : навч. посібник / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2011.
5. *Ортинський В.Л.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. /В. Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
6. *Педагогіка вищої школи: навчальний посібник* / [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І, Семенова А.В. та ін.] ; за ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007.
7. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / М.М.Фіцула. – К. : «Академвидав», 2014.

Тема 5. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ТА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВНЗ

(10 год.)

Завдання для самостійної роботи:

1. Користуючись електронними каталогами та бібліографічними покажчиками наукової літератури Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка та Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського скласти список літератури з проблеми самостійної роботи студентів (10-15 найменувань).

Розпочинаючи вивчення даної теми, студентам необхідно усвідомити, що інформатизаційні й глобалізаційні процеси у сучасному суспільстві висувають зовсім інші, нові, пріоритети перед освітою. Дедалі більше на ринку праці спостерігається попит на спеціалістів, спроможних оперативно приймати нешаблонні рішення, діяти самостійно, творчо. Творчість набуває розвитку на основі самостійності особистості і є вищим ступенем її розвитку. Тому й підготовка висококваліфікованих фахівців у ВНЗ має орієнтуватися на формування у студентів цієї якості. З огляду на це самостійна робота стає дедалі важливішим елементом навчального процесу у вищій школі.

Слід підкреслити, що самостійну роботу розглядають як дидактичну форму навчання, що є системою організації педагогічних умов, які забезпечують управління навчальною діяльністю студентів. Проходить вона без участі викладача. Без умінь самостійної роботи молодий фахівець не зможе вдосконалюватись і відповідати вимогам професійної діяльності. Таким чином, самостійна робота студента (СРС) – це самостійна діяльність – учіння студента, яку науково-педагогічний

працівник планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника без його прямої участі. Самостійна робота має дві основні мети: розвиток самостійності як якості особистості та засвоєння студентами професійних знань, формування в них фахових умінь та навичок.

Розгляньте основні форми проведення СРС:

- *індивідуальні* (реферативні повідомлення, курсове, дипломне проектування, самостійна науково-дослідницька робота, індивідуальні консультації, олімпіади тощо);
- *групові* (проектне та проблемне навчання, навчання у співпраці, ігрове проектування, групові консультації, факультативні заняття, заняття в гуртках);
- *масові* (проектне навчання, програмоване навчання).

Зверніть увагу на проблему класифікації СРС. Самостійну роботу студентів можна класифікувати за різними критеріями:

I. З урахуванням на місце і час проведення, характер керівництва і спосіб здійснення контролю за її якістю з боку викладача (*самостійна робота студентів на аудиторних заняттях; позааудиторна самостійна робота; самостійна робота під контролем викладача, індивідуальні заняття з викладачем*).

II. За рівнем обов'язковості (*обов'язкова, бажана, добровільна*).

III. З огляду на рівень прояву творчості студентів (*репродуктивна самостійна робота, реконструктивна, евристична, дослідницька*). Проаналізуйте основні види СРС.

Визначаючи обсяг СРС, слід пам'ятати, що згідно з Положенням

про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах передбачено, що самостійна робота студентів має становити не менше 1/3 і не більше 2/3 загального обсягу часу, відведеного на вивчення конкретної дисципліни. Така кількість годин дає змогу розвивати пізнавальну активність, формувати самостійність як рису особистості, здатність до творчого розв'язання сучасних виробничих завдань, уміння приймати рішення. Визначаючи місце окремих предметів у самостійній роботі кафедри, слід враховувати специфіку предмета, його складність і дидактичну спрямованість. На виконання самостійної роботи в позааудиторний час відводиться 3-4 години на день. Процес засвоєння вмінь і навичок самостійної роботи студентів відбувається на ґрунті певних закономірностей, які проявляються як в об'єктивних результатах (інтерес, схильності, здібності особистості тощо), так і в суб'єктивних залежностях (вибір найбільш раціональних форм і методів її організації). Причому міра розвитку механізмів самостійної роботи, її якісних характеристик визначає здатність студентів засвоювати навчальні предмети.

Оволодіння вміннями й навичками самостійної роботи забезпечує розвиток творчого потенціалу, становлення емоційної складової особистості

- почуття обов'язку, честі, гідності та відповідальності. Організація самостійної роботи студентів означає створення умов для формування вмінь планувати, організовувати, реалізовувати та коригувати власну діяльність.

Щоб не перевантажувати студентів самостійною роботою, не позбавляти їх можливості раціонально розподіляти час для роботи над усіма предметами, нормуванням самостійної роботи мають займатися насамперед кафедри й деканати, а також методичні комісії факультетів.

Зверніть увагу, що НДР студентів впливає із завдань навчального процесу і сприяє підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Однією з

провідних вимог до студентів є всебічний розвиток їх творчих здібностей та дослідницьких умінь.

Науково-дослідницька робота студентів спрямована на розвиток у майбутніх фахівців і науковців нахилів до пошукової, дослідницької діяльності, до творчого розв'язання навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування умінь і навичок застосування дослідницьких методів для розв'язання практичних питань навчання і виховання.

Охарактеризуйте основні види науково-дослідницької роботи студентів: аналіз наукової літератури; систематизація матеріалів опрацювання літературних джерел; добір наукової літератури, складання бібліографій з визначених тем; підготовка наукових повідомлень і рефератів; наукові доповіді, тези; наукові статті; методичні розробки з актуальних питань професійної діяльності; наукові звіти про виконання елементів досліджень під час практики; конструкторські розробки приладів, пристроїв та ін.; дослідні комп'ютерні програми; курсові; кваліфікаційні; дипломні; магістерські роботи та ін. До кожного із зазначених видів наукових досліджень ставляться певні вимоги. Під час підготовки студентів до семінарського заняття доцільно детальніше зупинитись на вимогах до курсових, дипломних і магістерських робіт.

Розгляньте форми науково-дослідницької роботи студентів:

- участь у різних видах навчальної аудиторної роботи (лекції, семінари, лабораторні заняття) з елементами наукових досліджень;
- індивідуальна робота викладачів зі студентами, які займаються науковими дослідженнями;
- науково-дослідна робота студентів у наукових гуртках, студіях тощо;

• участь студентів-дослідників у постійних наукових проблемних групах;

• участь студентів у науково-практичних конференціях, наукових читаннях, семінарах та ін.;

• проведення наукових пошуків у процесі виконання різних видів практики в навчально-виховних закладах та на виробництві.

Зверніть увагу, що кожна із зазначених форм науково-дослідної роботи є своєрідною і потребує творчого підходу до її організації.

Важливим елементом навчального процесу є індивідуальні заняття та консультації. *Індивідуальні навчальні заняття* проводяться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття потенційних творчих здібностей. Ці заняття проводяться за окремим графіком згідно індивідуальних планів студентів. Види індивідуальних занять, їх обсяг, організаційні форми, методи проведення і форми контролю також визначаються індивідуальними планами студентів. Мета індивідуальної роботи полягає у можливості поглибленого вивчення студентами окремих питань навчальної дисципліни, виконання науково-дослідної роботи, а також у корекції знань та вмінь, усуненні "білих плям" у підготовці студентів. Розгляньте основні види індивідуальних занять.

Зверніть увагу: кожне індивідуальне завдання слід орієнтувати на окремий випадок пошуку способу вирішення поставленої проблеми, у процесі якого студент має виявити певний ступінь інтелектуальної активності й самостійності. Слід урахувати, що знання та досвід, набуті під час виконання індивідуального завдання, більш дієві. Правильно дібрані, вони є запорукою зростання пізнавальної активності студента, стимулюють його до самоосвіти та саморозвитку.

Консультація (з лат. *consultatio* – звертатися за порадою) – форма навчального заняття, що передбачає надання студентам

потрібної допомоги у засвоєнні теоретичних знань і виробленні практичних умінь і навичок шляхом відповіді викладача на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. Консультації можуть бути індивідуальними (наприклад, під час підготовки до курсового проекту) або груповими, що проводяться перед заліком чи іспитом. Правильно організована консультація допомагає студентам подолати труднощі, які виникли під час самостійного опрацювання матеріалу. Доцільно наголосити, кількість годин, відведених на консультації, визначається навчальними планами та індивідуальними планами викладачів. Детально розгляньте особливості проведення передекзаменаційних консультацій. Як правило така консультація складається з двох частин. Першу – умовно можна назвати організаційною, а другу – змістовою. Проаналізуйте складові кожної із частин. Ефективність консультацій, ступінь їхнього впливу на формування в студентів навичок самостійної роботи залежить від дотримання двох найважливіших методичних правил: по-перше, систематичність їхнього проведення протягом усього навчального року й, по-друге, активізація самостійного мислення того, хто консультується.

Здійснення самостійної, науково-дослідницької роботи, консультацій неможливе без належного навчально-методичного забезпечення. Варто наголосити, що навчально-методичні та навчальні матеріали й видання повинні містити в собі рекомендації щодо перелічених вище робіт, враховуючи специфіку кожної навчальної дисципліни. Рекомендації із самостійного вивчення або повторення навчального матеріалу повинні містити в собі вказівки щодо терміну, обсягу, якості засвоєння матеріалу із зазначенням навчальних і наукових видань, що використовуються з цією метою, а також питання для самоконтролю, тести, контрольні завдання, вимоги і приклади оформлення самостійної чи індивідуальної письмової роботи.

Теми доповідей та рефератів

1. Види самостійної роботи студентів у вищій школі.
2. Форми самостійної роботи студентів: загальна характеристика.
3. Науково-дослідна робота магістрантів (на прикладі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»).
4. Магістерська робота: структура та вимоги до написання.
5. Тьюторські заняття у вищій школі: специфіка проведення.
6. Консультації у вищій школі.

Література

1. *Вітвицька С.С.* Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
2. *Кузьмінський А.* Педагогіка вищої школи : навч. посібник / А. Кузьмінський. – К.: Знання, 2011.
3. *Мороз О.Г.* Науково-дослідна робота студентів / О.Г.Мороз. – К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова, 2001.
4. *Нагаєв В.М.* Методика викладання у вищій школі: навчальний посіб. / В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
5. *Ортинський В.Л.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / В.Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
6. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І, Семенова А.В. та ін.] ; за ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007.
7. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М.Фіцула. – К.: «Академвидав», 2014.

Тема 6. СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ У ВНЗ

(10 год.)

Завдання для самостійної роботи:

1. *Скласти найновішу бібліографію з проблем дистанційного навчання (10-55 позицій).*
2. *Спроектуйте застосування технології інтерактивного навчання (на вибір) на викладання свого фахового предмета.*

Сьогодні в Україні зароджується нова система вищої освіти, орієнтована на входження в світовий освітній простір. Цей процес супроводжується істотними змінами у педагогічній теорії та практиці навчально-виховного процесу ВНЗ. Відбувається заміна освітньої парадигми, пропонується новий зміст, підходи, педагогічний менталітет. У цих умовах викладачеві необхідно орієнтуватися в широкому спектрі сучасних інноваційних технологій, ідей і шкіл. Бути педагогічно грамотним фахівцем неможливо без оволодіння освітніми технологіями.

Останнім часом у практику роботи вищої школи стрімко входять освітні інформаційні технології, які дозволяють якомога краще адаптувати освіту до вимог сучасного суспільства. В науці й освіті дедалі більшого поширення набуває поняття «педагогічна технологія».

Пристаючи до розгляду теми, необхідно наголосити, що поняття «педагогічна технологія» відоме з 20-х рр. XX ст. Воно було предметом дослідження багатьох вчених і вже з самого початку трактувалося по-різному. В одному разі – як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять, що

нагадує виробничу технологію; в іншому – як уміння оперувати навчальними і лабораторним обладнанням, використовувати наочні посібники.

Студентам слід звернути увагу, що в психолого-педагогічній літературі поряд з поняттям «педагогічна технологія» використовувались і інші варіанти – «технологія навчання», «освітні технології», «технології в навчанні», «технології в освіті», причому часто вони ототожнювались. Втім, розвиток педагогічної науки, комп'ютеризація навчання сприяли остаточному розмежуванню цих понять. В 70-80-х рр. XX ст. було доведено нетотожність понять «педагогічна технологія» (під якою розумілась сукупність засобів і методів педагогічного процесу) і «технології в освіті» (що відповідало «технічним засобам навчання»).

Освітні технології відбивають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, їх призначення – прогнозування розвитку освіти, його конкретне проектування і планування, передбачення результатів, а також визначення відповідних цілям стандартів. Прикладами освітніх технологій можуть бути концепції освіти, освітні системи.

Навчальна технологія – поняття близьке, але не тотожне поняттю педагогічна технологія. Воно відбиває шлях освоєння конкретного навчального матеріалу (поняття) в межах відповідного навчального предмета, теми, питання. Наприклад, ігрова технологія, технологія проблемного навчання, технологія В.Біблера, інформаційні технології, дистанційне навчання, комп'ютерне навчання тощо.

Найбільш детально опис кожного із понять зробили Т.Назарова, М.М. Чепіль, Н.З. Дудник, особливості довели, що на кожній із них діє відповідна ієрархія цілей, завдань, змісту.

Під час вивчення даного питання студентам варто розглянути змістовий взаємозв'язок цих понять (С.Вітвицька).

Необхідно зауважити, що зараз в педагогіці нараховується понад 300 визначень поняття «педагогічна технологія». Ми дотримуватимемося визначення, запропонованого В.Монаховим: *педагогічна технологія* – це продумана у всіх деталях модель педагогічної діяльності з проектування, організації та проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учасників навчального процесу.

Розгляньте типову класифікацію педагогічних технологій: *модульно - рейтингова технологія; технологія проблемного і групового навчання; ігрові технології; модульно-контекстуальна технологія; інформаційні технології; технологія дистанційного навчання, кредитно-модульна технологія.*

В наступних питаннях семінару необхідно детальніше охарактеризувати види педагогічних технологій.

Однією з актуальних на даний час педагогічних технологій є *технологія інтерактивного навчання*. Інтерактивна модель навчання передбачає взаємодію тих, хто задіяний у навчально-виховному процесі, а також обов'язкову спільну діяльність студентів, оскільки саме через взаємодію (інтерацію) студент – студент, студент – викладач і відбувається процес взаємонавчання: передавання знань, формування умінь і навичок. *Інтерактивне навчання* – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Зверніть увагу на особливості інтерактивного навчання у вищій школі, зокрема такі: 1) студент і викладач є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання; 2) інтерактивне навчання ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь у спілкуванні, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; 3) це навчання виявляє лідерські якості студентів і викладача, усуває домінування одного учасника навчального

питання розгляньте основні інтерактивні методи навчання та проблему їх класифікації (детальна характеристика інтерактивних методів представлена у праці Г.П'ятакової «Технологія інтерактивного навчання у вищій школі»). Проаналізуйте особливості методів розвитку критичного мислення студентів, що використовуються в процесі інтерактивного навчання («мозкова атака», «кейс»-метод, метод «портфоліо», метод проектів). Також доцільно охарактеризувати методіку застосування інтерактивної технології на заняттях.

Характеризуючи ігрові технології, студентам, насамперед, слід зазначити, що гра – це вид діяльності в умовах ситуацій, спрямованих на відтворення і засвоєння суспільного досвіду, в якому складається, формується й удосконалюється самоуправління поведінкою. Ігрові технології сприяють засвоєнню знань, умінь і навичок, розвитку системи розумових дій, системи естетично-моральних якостей, системи дійово-практичної сфери і самокеруючих механізмів. Студентам доцільно розглянути *класифікацію ігрових технологій, за цільовими орієнтаціями* (дидактичні, виховні, розвивальні, соціалізуючі), *за характером педагогічного процесу* (навчальні, тренінгові, контролюючі, пізнавальні, виховні, продуктивні, репродуктивні, творчі, профорієнтаційні, діагностичні тощо), *за ігровою методикою* (предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизації). З'ясуйте, які види ігор використовуються в процесі вивчення педагогіки, в чому їх переваги.

Під час висвітлення даного питання також охарактеризуйте основні етапи проведення ділової гри:

- етап підготовки;
- етап проведення;
- етап аналізу й узагальнення.

В останній час у вищій школі широко застосовуються інформаційні (комп'ютерні) технології навчання, що базуються на

використанні спеціальних технічних інформаційних засобів (ЕОМ, аудіо, кіно, відео). Зауважте, що комп'ютерні технології спрямовані на підготовку особистості інформаційного суспільства; формування умінь працювати з інформацією; розвиток комунікативних здібностей; формування дослідницьких умінь та умінь вибору оптимальних рішень; забезпечення великим обсягом якісної інформації.

Охарактеризуйте і порівняйте функції комп'ютера і викладача в інформаційних технологіях навчання.

Проаналізуйте технологію дистанційного навчання. Насамперед з'ясуйте передумови виникнення і поширення цієї технології. Зазначте, що дистанційна освіта здійснюється за допомогою засобів обміну навчальною інформацією на відстані (супутникове телебачення, радіо, комп'ютерний зв'язок і т. п.) і базується на принципі самостійного навчання студента. Дистанційне навчання є наслідком об'єктивного процесу інформатизації суспільства й освіти, воно являє собою найбільш перспективну, синтетичну, гуманістичну, інтегральну форму отримання освіти.

Характеризуючи дистанційне навчання, варто зауважити, що воно було започатковане ще у 1840 р. Ісааком Пітманом, який запропонував навчання через поштовий зв'язок для студентів Англії. У ХХ ст. розвиток цієї технології значною мірою був пов'язаний з рівнем розвитку обчислювальної техніки. Дистанційне навчання в Європі та США набуло особливого поширення у 70-х рр. ХХ ст. У січні 1987 р. для того, щоб прискорити й підтримати створення європейської мережі дистанційного навчання на вищому рівні, було засновано Європейську асоціацію університетів з дистанційним навчанням. Зараз в установах цієї асоціації зареєстровано близько 65 тис. студентів. В США діють спеціалізовані університети дистанційної освіти, наприклад, Відкритий університет штату Фенікс, Британський відкритий університет, Каліфорнійський віртуальний університет тощо. Дистанційна освіта

інтенсивно розвивається і в нашій країні. Зазначте, що у липні 2000 р. наказом міністра освіти і науки України був створений Український центр дистанційної освіти, головною метою діяльності якого є створення системи дистанційної освіти в Україні.

Охарактеризуйте основні підходи до розуміння дистанційного навчання, його принципи, види забезпечення (методичне, програмне, технічне, інформаційне, організаційне) та засоби.

Значну увагу слід акцентувати на вивченні характерних рис дистанційного навчання: *гнучкість; модульність; економічна ефективність; нова роль викладача; спеціалізований контроль якості освіти; використання спеціалізованих технологій і засобів навчання*. На завершення з'ясуйте основні умови ефективності дистанційного навчання.

Теми доповідей та рефератів

1. Нові інформаційні технології в сучасній системі вищої освіти.
2. Сучасні технології навчання: загальна характеристика.
3. Досвід використання ігрових технологій у вищій школі.
4. Ділова гра як форма активного навчання у вищій школі.
5. Технологія дистанційного навчання.
6. Групові методи інтерактивного навчання: загальна характеристика.
7. Фронтальні методи інтерактивного навчання.
8. Метод проектів: загальна характеристика.

9. Педагогічні інновації у вищих навчальних закладах.
10. Шляхи та особливості оновлення сучасної вищої освіти в Україні.

Література

1. Бондар В.І. Дидактика: ефективні технології навчання студентів В.І.Бондар. – К.: Вересень, 1996.
2. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
3. Деловые игры в учебном процессе: Методология разработки и практика проведения / В.А.Трайнев. – М.: Издательский Дом «Дашков и К»: МАН ИПТ, 2002.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / І.М.Дичківська. – К.: Академвидав, 2004.
5. Кузьмінський А. Педагогіка вищої школи: навч. посібник / А.Кузьмінський. – К.: Знання, 2011.
6. Кучерявий О. Модульно-розвивальне навчання у вищій школі : аспекти проектування: монографія / О.Кучерявий. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2006.
7. Освітні технології: навчально-методичний посібник / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін. ; за ред. О.М.Пехоти. – К.: А.С.К., 2001.
8. Пятакова Г.П. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування у вищій школі / Г.П. Пятакова, Н.М. Заячківська. – Львів, 2003.

9. Пятакова Г.П. Технологія інтерактивного навчання у вищій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г.П. Пятакова. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008.
10. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І, Семенова А.В. та ін.] ; за ред. З.Н. Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
11. Педагогічні технології : теорія та практика : навч.посібник / [К.О.Вовк та ін.] ; за ред. М.В.Гриньової. – Полтава, 2006.
12. Педагогічні технології в неперервній освіті: монографія / С.О.Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, О.І. Кульчицька та ін.; за ред.С.О. Сисоєвої. – К.: Віпол, 2001.
13. Перспективні освітні технології: науково-методичний посібник / За ред. Т.С.Сизоненко. – К.: Гопак, 2000.
14. Современные компьютерные технологии в дистанционном обучении: научное издание / А.И.Пушкаръ и др. – Харьков, 2004.
15. Федорук П.І. Система дистанційного навчання та контроль знань на базі Internet-технологій (На прикладі методичних вузів). – Івано - Франківськ: Плай, 2003.
16. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М.Фіцула. – К.: «Академвидав», 2014.
17. Чепіль М.М. Педагогічні технології: навч. посіб./ М.М. Чепіль, Н.З. Дудник. – К.:Академвидав, 2012.
18. Шуневич Б.І. Теоретичні основи дистанційного навчання: навчальний посібник /Б. І. Шуневич. – Львів, 2006.

Тема 7. ДІАГНОСТИКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

(4 год.)

Завдання для самостійної роботи:

1. *Визначте переваги рейтингового контролю знань.*
2. *Висловіть своє ставлення до модульно-рейтингової системи перевірки й оцінювання знань з погляду її доцільності й перспективності.*

На сучасному етапі розвитку вітчизняної вищої школи та її інтеграції в європейський освітній простір особливої актуальності набуває проблема **діагностики навчальних досягнень студентів**. Цепояснюється тим, що значення педагогічної діагностики у ВНЗ у зв'язку з переходом на кредитно-модульну систему навчання істотно змінилося.

В умовах кредитно-модульної системи навчання педагогічна діагностика виконує роль контрольно-оціночного інструмента, а така функція як корекція знань поступово відходить на другий план. Результати використаних викладачем вищої школи методів та процедур діагностики спрямовують на подальше проектування навчального процесу, ніж на корекцію знань студентів. Це пояснюється дією об'єктивних та суб'єктивних чинників. До об'єктивних можна віднести, зокрема, кількість навчальних годин, відведених на вивчення конкретної дисципліни, а до суб'єктивних – пошук ефективних способів проведення підсумкового контролю (екзаменів та заліків).

Розпочинаючи висвітлення теми, студентам необхідно підкреслити, що контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів є важливою складовою навчально-виховного процесу у ВНЗ. *Контроль* (від фр. control) у дидактиці вищої школи слід розуміти як педагогічний супровід, спостереження і перевірку успішності навчально-пізнавальної

діяльності студентів. Варто наголосити, що розвиток різноманітних видів педагогічного контролю стимулює навчання та пізнавальну діяльність студентів.

З'ясуйте основні умови, дотримання яких є запорукою ефективного функціонування системи педагогічного контролю, а також проаналізуйте вимоги до нього (об'єктивність, обґрунтованість оцінок, систематичність, усебічність та оптимальність, індивідуальний та диференційований підхід до оцінки знань, професійна спрямованість).

Необхідно розкрити суть основних *функцій педагогічного контролю* (навчальна, контролююча, виховна, розвивальна, методична). Також слід проаналізувати основні *види контролю* (залежно від дидактичної мети), специфіку їх застосування.

Основними формами контролю знань студентів є контроль на лекції, на семінарських і практичних заняттях, у позанавчальний час, на консультаціях, заліках і іспитах. Визначте специфіку кожної із форм контролю. У традиційній педагогічній практиці використовуються такі види контролю: *попередній, поточний, або побіжний, тематичний, періодичний, підсумковий, заключний*.

1. Попередній контроль здійснюється з метою ознайомлення викладача з результатами засвоєння вивченого матеріалу та загальним рівнем підготовленості студентів до сприйняття наступної інформації залежно від стану навчання і методів проведення контролю. Вивчення нового розділу того чи іншого курсу потребує повторення, визначення рівня готовності студентів до сприйняття інформації, що передбачається навчальною програмою, планом для наступного вивчення матеріалу. Попередня перевірка знань може проводитись у формі письмових контрольних робіт, фронтальних опитувань перед початком практичних чи лабораторних робіт, усної перевірки знань окремих груп студентів.

2. Поточний, або побіжний контроль здійснюється в ході повсякденної

роботи, в основному на аудиторних заняттях. Цей вид контролю проводиться за допомогою систематичного спостереження викладача за роботою всієї групи і кожного студента окремо. Перевірки знань, вмінь і навичок, набутих студентами в процесі вивчення нового матеріалу, його повторення, закріплення і практичного застосування проводяться викладачем із збереженням зовнішнього (викладач – студент – викладач) і внутрішнього (викладач – студент – студент) зворотного зв'язку. На базі отриманої інформації проводиться необхідне коригування викладачем навчальної діяльності студента. Цей вид контролю має велике значення для стимулювання у студентів прагнення до систематичної самостійної роботи, виконання завдань, підвищення інтересу до науки і формування почуття відповідальності за рівень знань, умінь і навичок, виконання вправ.

Поточний контроль – найпоширеніший і найефективніший, він застосовується в процесі вивчення нового матеріалу. Його завдання – виявити якість засвоєння студентом знань, вмінь, навичок з метою корекції його навчальної діяльності.

3. Тематичний контроль передбачає перевірку, оцінку і корекцію засвоєння системних знань, навичок і вмінь. У методиці навчання іноземної мови чільне місце займає саме цей вид контролю.

4. Періодичний контроль проводиться, як правило, з метою перевірки знань, умінь, навичок, оволодіння матеріалом великого обсягу, наприклад, вивченого за семестр.

5. Розрізняють ще **підсумковий контроль**, який здійснюється наприкінці семестру чи атестаційного періоду з метою визначення і оцінки успішності за даний проміжок часу (перевідні заліки, іспити).

6. Заключний контроль здійснюється після вивчення даного предмета з метою визначення та оцінки успішності кожного студента за період вивченого ним курсу. Найважливішим видом контролю є іспити

(випускні, а на профільюючих кафедрах – державні).

Серед методів контролю виокремлюють: усну перевірку, перевірку письмових робіт, перевірку практичних робіт тощо.

Необхідно наголосити, що традиційний контроль майже не дає можливості викладачеві точно вирізнити студентів залежно від успіхів. Слід визнати, що перехід від шкали нормування 2, 3, 4, 5 до шкали більшої дрібності не призведе до бажаних результатів, бо в такому випадку вибирають лише кілька базових оцінок. Наприклад, десятибальну шкалу викладачі розцінюють як модифікацію п'ятибальної, гадаючи, що «десять» відповідає «п'яти», «вісім» – «чотирьом», «п'ять» – «трьом» тощо. При цьому базові оцінки використовують частіше.

Досвід вищої школи розвинутих країн призвели до активізації роботи української педагогіки у напрямку пошуку принципово нової системи контролю якості навчання – *системи рейтингу студента*.

Рейтинг – оцінка діяльності будь-якої особи або групи осіб у балах і їх ранжування за набраною сумою. Інтерес до рейтингової системи в Україні у наш час обумовлений великим досвідом ВНЗ Заходу і перш за все США, що став у даний час широко доступним.

Зверніть увагу: в американських університетах і коледжах можна виділити декілька типів (моделей) застосовуваних систем рейтингової оцінки навчальної роботи:

- усі результати на етапах поточного, рубіжного і підсумкового контролю знань оцінюються у балах і сумуються від етапу до етапу, формуючи рейтинг студента;
- для визначення рейтингу використовується система щотижневих заліків. Результати заліків сумуються у навчальний рейтинг студента;

- для оцінки успішності студентів застосовується система залікових годин. Індекс успішності (рейтинг) студента визначається множенням оцінок за кожен пройдений навчальний курс на кількість залікових годин.

У багатьох вузах України проводяться експерименти з впровадження рейтингової системи у навчальний процес. При всій різниці застосовуваних моделей можна сформулювати загальні принципи їх побудови і функціонування. Розгляньте їх детальніше.

Характерним є той факт, що при обчисленні навчального рейтингу студента у тій чи іншій формі враховується значення (вагомий коефіцієнт) конкретних дисциплін у переліку навчального плану з даної спеціальності. Введення вагомих коефіцієнтів дисциплін дає змогу більш об'єктивно враховувати здібності, нахили і порівняння студентів з обраної спеціальності, усунути посередній підхід до оцінки результатів їх навчальної роботи.

Досвід застосування рейтингової системи контролю, який мають вузи, підтверджує, що за певних умов вона помітно впливає на інтенсивність, ритмічність і якість навчальної роботи студентів.

Основна небезпека використання рейтингової системи контролю знань полягає у формальному підході до її впровадження у навчальний процес. При недостатньому розумінні змісту рейтингу існує небезпека звести останній до звичного накатаного контролю і статистичних викладок з обчислення рейтингу.

Запам'ятайте: *функціонування рейтингової системи організації навчального процесу можливо лише за умови всебічного розвитку у студента потягу до навчання, інтересу до знання, творчості та ініціативи.*

Особливу увагу варто звернути на такі форми контролю як

іспити і заліки. Іспит дає можливість кожному студенту у порівняно короткий проміжок часу осмислити весь пройдений курс у цілому, сконцентрувати увагу на вузлових його моментах, закріпити у пам'яті його основний зміст. Відомі два основних види іспитів: без іспитових білетів – вид найбільш високого рівня, хоча поки що рідко застосовуваний, і за іспитовими білетами. У другому випадку питання до іспиту складаються в кількості не менше, ніж 50 – 70 на групу. Залежно від змісту і значущості навчальної дисципліни у фаховій підготовці спеціаліста іспит може включати теоретичні питання, практичні ситуації і задачі. При підготовці до іспиту викладач складає екзаменаційні білети (30 на групу). Екзаменаційні білети затверджує завідувач кафедри. Зміст питань в екзаменаційному білеті повинен відбивати три рівні сформованості знань: репродуктивний, дійовий, творчий.

Охарактеризуйте 4-бальну шкалу оцінювання іспитів («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та 2 бальну заліків («зараховано», «не зараховано»). Із впровадженням Болонських освітніх стандартів ВНЗ використовують 100-бальну та літерну шкалу за системою «ECTS», які адаптовані до національної 4-бальної шкали (табл. 2). Оцінки вносяться викладачем в екзаменаційну відомість і залікову книжку. У випадку неявки студента на іспит або залік в екзаменаційній відомості (графу оцінок) записується — «не з'явився». Якщо студент пропустив багато занять, викладач повідомляє про це деканату, який у відомості робить запис: «Не допущений»

Таблиця 1

Уніфікована шкала оцінювання студентів за системою ECTS та національною 4-бальною системою

Сума балів	Оцінка ECTS (літерна)	Оцінка за національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100	A	відмінно	Зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C	задовільно	
64-73	D		
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно	Не
1-34	X		зараховано

Під час висвітлення даного питання доцільно розглянути загальні критерії оцінювання знань студентів на іспиті:

1. «Відмінно» – основні питання розкриті на високому теоретичному і практичному рівнях, студент без ускладнень орієнтується в матеріалі, повністю відповідає на додаткові запитання. Якість відповідей свідчить про вільне володіння матеріалом лекційних і практичних занять, а також про ознайомлення з додатковим матеріалом з навчальної дисципліни.

2. «Добре» – розкриті основні питання, а на додаткові студент повністю не відповідає. Якість відповідей виявляє вільне володіння лекційним і практичним матеріалом. Ознайомлення з додатковими джерелами не систематизовано.

3. «Задовільно» – студент володіє тільки загальним понятійним апаратом, він у цілому орієнтується в досліджуваному предметі, але під час розкриття основних питань допускає суттєві помилки.

4. «Незадовільно» – студент робить принципові помилки у

відповідях, утрудняється дати обґрунтовані відповіді на всі основні питання викладача, не володіє основним понятійним апаратом.

Повторне складання іспитів допускається не більше двох разів з кожної дисципліни: один раз викладачу, другий – комісії, що створюється деканом факультету. Студенти, що одержали під час сесії незадовільні оцінки і не склали іспит повторно комісії, відрховуються з вищого навчального закладу.

Останнє питання семінарського заняття присвячене методичному забезпеченню контролю і оцінки знань студентів. Воно є невід'ємним елементом контролю. Покликане забезпечити чіткість, прозорість і зрозумілість форм і методів контролю як для педагогів, так і для студентів. До методичного забезпечення контролю і оцінки знань студентів відносять різного роду методичні рекомендації про порядок проведення заліків та іспитів, про моніторинг і контроль якості освіти (ККР і РКР) тощо.

Теми доповідей та рефератів

1. Функції педагогічного контролю.
2. Технологія використання модульно-рейтингової системи перевірки й оцінювання знань.
3. Тестовий контроль знань, його специфіка. Методичні основи організації тестового контролю знань.
4. Види оцінювання знань у вищій школі.
5. Рейтингова система оцінювання у вищій освіті США.
6. Самоконтроль та самооцінка в навчальному процесі.

Література

1. *Вітвицька С.С.* Основи педагогіки вищої школи: підручник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2006.
2. *Кузьмінський А.* Педагогіка вищої школи: навч. посібник / А. Кузьмінський. – К.: Знання, 2011.
3. *Нагаєв В.М.* Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник / В.М. Нагаєв. – К.: Центр учбової літератури, 2007.
4. *Ортинський В.Л.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / В.Л. Ортинський. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
5. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / [Курлянд З.Н., Хмелюк Р.І, Семенова А.В. та ін.] ; за ред. З.Н.Курлянд. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007.
6. *Фіцула М.М.* Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М.Фіцула. – К.: «Академвидав», 2014.

Практичний блок

Педагогічні ситуації

1. Конкурс педагогічних ситуацій

А. Зробіть зауваження студентові, який запізнився на заняття.

Б. Поясніть студентові, що він не справляється зі своїми навчальними обов'язками.

В. Попросіть студента прийти в університет у неділю і допомогти Вам по кафедрі.

Г. Студент займає Вас розмовою, а Вам треба перевіряти конспекти для самостійної роботи.

Для розв'язання завдання студентам дають 5 хв. Після того кожен із студентів демонструє варіанти відповідей.

Експерти оцінюють виступ кожного з учасників та оголошують переможців.

2. Вправа “Запитання-відповідь”

Перед Вами сторінка наукового тексту. Швидко й уважно його прочитайте (5 хв.). Тепер розділіться на дві команди. Змагання буде за кращу відповідь і краще запитання щодо змісту наукового тексту. Нехай ліва команда буде запитувати, а права – відповідати. Враховуватиметься активність учасників команд і, звичайно, кількість і глибина поставлених запитань та якість відповідей, а також оригінальність і винахідливість.

Команди, ще раз уважно перечитайте текст! Тепер за 1-2 хв. Ліва команда придумує свої цікаві запитання (можна коротко записати), а права – обговорить текст, виділяючи в ньому головне, щоб оцінити якість поданих

запитань і правильно відповісти на них.

Після запитань-відповідей команди міняються завданнями: права команда запитує, а ліва – відповідає. Потім оцінюють результати гри і роблять висновки.

3. Вправа “Конспект”

Перед Вами науковий текст, поділений на абзаци. Прочитайте його (5 хв.). Візьміть папір і ручку. Потрібно якомога коротше законспектувати на окремому аркуші кожен абзац тексту, виділяючи в ньому головну думку (номер абзацу не позначати!).

Тепер перемішайте аркуші з конспектами і передайте їх своєму сусідові за столом. Уважно перегляньте конспекти свого сусіда і поставте номери абзців тексту, які їм відповідають. Передайте їх знову сусідові. Кожен у своїх конспектах перевіряє правильність номерів абзців і підраховує кількість помилок.

Після цього учасники гри обговорюють результати, оцінюють прийоми ефективного якісного конспектування.

4. Вправа “Краще запитання”

Перед Вами навчальний текст. Прочитайте його (5 хв.). Тепер кожен повинен придумати оригінальне запитання за змістом навчального тексту, відповідь на яке показує глибину оволодіння цим матеріалом, дає можливість побачити найцікавіші його аспекти. Ще раз перегляньте текст і обміркуйте своє запитання. Кожен по черзі буде їх ставити, а інші – відповідати на них якомога повніше.

Після запитань-відповідей обговорюють активність учасників,

визначають найцікавіше і найвлучніше запитання та найкращу і найповнішу відповідь).

5. Вправа “Відповідь – слово”

Прочитайте науковий текст. Тепер кожен повинен поставити запитання і відповісти на чуже. Відповідати потрібно одним словом, яке має виражати суть відповіді на це питання, тобто бути його ключовим словом. Виграє той, у кого буде найвлучніше запитання і найкраща відповідь. Прочитайте текст ще раз і обміркуйте запитання. Тепер розпочинаємо перехресне опитування. Ставити запитання і відповідати на нього будуть учасники, яких визначить викладач.

(Група оцінює найвдаліші запитання і відповіді).

6. Вправа “Дерево мудрості”

Швидко й уважно прочитайте науковий текст. Після цього кожен пише записку, в якій ставить важке запитання за текстом. Згорніть записку і прикріпіть її скріпкою до дерева (функцію дерева може виконувати підвішена нитка біля дошки). Тепер по черзі кожен підходить до дерева, знімає записку, читає запитання і якомога повніше відповідає на нього вголос. Інші студенти оцінюють запитання і відповідь, звертають увагу на те, своє чи чуже запитання було обране для відповіді.

7. “Доповідь”

Прочитайте текст (5 хв.). Тепер відтворюють його зміст за допомогою малюнків, знаків, схем і передайте таку шпаргалку своєму сусідові. Після цього кожен доповідає за цим текстом, використовуючи малюнки або

схеми свого сусіда (у кожного учасника пари свій текст).

Група оцінює, хто зробив доповідь найдетальніше, хто виготовив найкращий наочний посібник.

8. Вправа “Я хороший”

Похваліть себе, розкажіть, який Ви хороший, гарний (-а) (перед дзеркалом).

1. Відповісти на питання: Чи легко себе хвалити? Яке було Ваше самопочуття? Чи потрібно себе хвалити?
2. Скласти для себе програму самовиховання як особистості з орієнтацією на майбутню виховну діяльність з учнями (студентами).

9. Вправа “Який я організатор групового спілкування”

Для самовдосконалення управлінських функцій, організаторських і комунікативних здібностей важливо рефлексіювати своє спілкування з аудиторією. Спочатку самому це робити важко, а тому попросіть свого друга (подругу), не втручаючись у заняття, яке Ви проводите, побути в ролі спостерігача-рецензента.

Найважливіше в організації спілкування – створення спільності, єдності аудиторії. Тому спостерігач мусить насамперед відзначити характер взаємодії між Вами й аудиторією. Цьому може слугувати класифікація типів поведінки організатора. Дослідники (М.-А.Робер, Ф.Тільма, 1988) виділяють чотири зони взаємодії організатора спілкування з аудиторією, в яких він якось себе проявляє:

I. Позитивна зона взаємодії. У цій зоні організатор спілкування:

– Демонструє солідарність (підвищує статус іншого, допомагає, нагороджує).

– Поводиться невимушено, сміється, жартує, показує задоволення.

– Схвалює, активно приймає іншого, розуміє, ставиться поблажливо, співчуває, погоджується.

II. Зона відповідей. Найчастіше взаємодія в цій зоні з'являється після позитивної зони або після питань (зона III). У цій зоні організатор:

Висловлює своє розуміння, дає вказівки, поважаючи автономію інших.

Оцінює, висловлює думку, аналізує, повідомляє про своє враження, висловлює побажання.

Подає інформацію, орієнтацію, повторює, пояснює, підтверджує.

III. Зона питань. Організатор спілкування в цій зоні:

Просить подати інформацію, орієнтацію, повторити, підтвердити.

Просить оцінити, висловити думку, проаналізувати, поділитися враженнями. Просить поради, вказівки, підказки, в якому напрямі діяти.

I. Негативна зона вилучає позитивну (і навпаки).

Для цієї зони характерні такі дії організатора спілкування:

Не схвалює, демонструє пасивне неприйняття, відмовляє в допомозі.

Тримає себе напружено, просить допомоги.

Поводиться вороже, принижує достоїнство інших, стоїть на своєму або самоутверджується.

Щоб уникнути суб'єктивності й упередженості спостерігача (стереотипи першого враження, емоційний стан, статус у групі), тенденції завищувати (“все добре”) або усереднювати (“все нормально”)

оцінку, прагнення до узагальнень (всі, завжди, скрізь так роблять), попросіть декількох однокурсників оцінити реалізацію Вами управлінських функцій під час заняття, проаналізувати ефективність педагогічного спілкування з аудиторією.

Якщо якість управління навчальним процесом на занятті не задовольняє Вас, спільно з спостерігачами намагайтеся знайти причину цього, накресліть шляхи зміни, компенсації, нейтралізації причин, удосконалення управлінського спілкування під час заняття.

Для стимулювання пізнавальної активності студентів під час занять, вдосконалення навичок їхньої самостійної роботи з науковим текстом, формування вміння вести навчальний діалог їм можна запропонувати такі вправи.

10. Вправа “Ефективний викладач”

Проаналізуйте особистісні і професійні якості викладача, які сприяють його ефективному управлінню навчально-виховним процесом, наведіть конкретні прояви цих умінь із власних спостережень:

- інтерес до студентів і роботи з ними;
- наявність культури комунікативної педагогічної взаємодії;
- наявність і розвиненість емпатії;
- гнучкість, творчість і оперативність мислення;
- уміння швидко орієнтуватися у педагогічній ситуації, яка змінюється;
- уміння відчувати та розуміти настрій студентів групи і підтримувати з ними активний діалог;
- уміння керувати своїм внутрішнім психічним станом; мімікою та пантомімікою;

– уміння прогнозувати та цілеспрямовано проектувати певні комунікативні педагогічні ситуації;

– наявність і розвиненість культури мовлення;

– уміння демонструвати свій внутрішній стан, коли це викликано педагогічною необхідністю;

– здатність до імпровізації;

– здатність до доцільних спонтанних дій та ін.

Доповніть цей перелік тими якостями викладача, які, на Ваш погляд, також впливають на організацію навчального процесу, зокрема самостійної роботи студентів.

Практичні завдання

1. Скласти психологічний портрет “ідеального”, на Вашу думку, студента.

2. Запропонувати програму підвищення рівня соціально-психологічної адаптації студентів.

3. У групі один студент постійно провокує викладача: піддає сумніву викладений матеріал, постійно ставить йому запитання, некоректно себе поводить. Одночасно цей студент є визнаним лідером у групі.

Чим можна пояснити таку поведінку студента?

На які запитання викладачеві треба відповідати?

Який обрати викладачеві оптимальний спосіб реагування на таку поведінку студента?

4. Студент на заняттях із суспільної дисципліни часто висловлює необґрунтовані думки, вважаючи себе геніальним. Одночасно він підкреслює своє зверхне ставлення до молодого викладача, бере під сумнів його обізнаність з предмета, щоразу на лекціях або семінарах ставить одне й те саме безглузде запитання: “Скільки портів у Нілу?”. Група мовчки спостерігала за цим поєдинком.

Чим можна пояснити таку зухвалу поведінку студента?

Як Ви вчинили б на місці викладача?

5. Молодий викладач, що є проформом кафедри, часто організовував різні заходи для створення дружньої атмосфери і розвитку неформального спілкування між колегами. Водночас на засіданнях кафедри, теоретичних семінарах неодноразово дорікав колективу і завідувачеві кафедри за неготовність до реформування, звинувачував у консерватизмі, небажані знаходити нові форми роботи зі студентами. Унаслідок цього стосунки переросли в конфліктну ситуацію.

Чим можна пояснити таку поведінку молодого викладача?

Як учинили б Ви, якщо б обіймали посаду завідувача кафедри?

6. Перед початком вивчення нової фахової дисципліни директор інституту представив студентам 4-ого курсу нового викладача як людину, яка має повагу серед колег, активно займається науково-дослідницькою роботою і має багато друкованих праць, є визнаним фахівцем у своїй науковій галузі.

Через певний час, після кількох лекцій думки студентів щодо цього викладача розділилися: певна частина групи почала висловлювати різке незадоволення ним, інша – була лояльніша до нього, загалом їм подобався, а ще інші не виявили ніякого особистого ставлення.

Що могло змінити ставлення певної частини групи студентів до викладача?

Чому група по-різному оцінила науково-педагогічну діяльність викладача?

Від чого залежить авторитет викладача вищої школи?

7. Викладач через невідому причину достроково закінчив заняття. Одна студентка випадково потрапила на очі директорові інституту і на

запитання, чому вона не на занятті, відповіла, що викладач відпустив групу. Після цього викладач мав неприємну розмову з дирекцією інституту.

Перед іспитом викладач заявив, що не буде його приймати, поки не буде з'ясовано особу, яка доповіла про нього дирекції.

Як вчинити в цій ситуації студентці? Групі?

Які норми педагогічної етики порушив викладач?

8. Студенти 2-го курсу написали деканові факультету заяву, в якій обґрунтовано просили замінити викладача з фахової дисципліни. Рішенням деканату прохання студентів виконано.

Через якийсь час ці самі студенти знову написали заяву з аналогічним проханням щодо іншого викладача.

Які можливі причини виникнення і повторення такої ситуації?

Що має зробити керівництво, щоб не виникало подібних конфліктів студентів з викладачами?

Чи потрібна допомога психолога в цій ситуації? Яка? Кому?

9. Студенти на 4-ій парі вже 15 хв чекають викладача, розуміючи, що предмет профільний і важливий у їхній спеціалізації. Згодом між самими студентами виникає конфліктна ситуація: йти з лекції чи зачекати. Більшість вирішує йти, а менша частина залишається. Викладач прийшов через 30 хв і побачив, що частини студентів в аудиторії немає. Не пояснивши свого спізнання, одразу вирішив написати доповідну в деканат на цей курс.

Чи правильно вчинили студенти в цій ситуації, і ті, хто пішов, і ті, що залишилися чекати викладача?

Як треба було вчинити викладачеві? Чому саме так?

10. Молодий викладач, зайшовши до аудиторії, намагався відразу привернути до себе увагу студентів, проте ті його знехтували, розмовляючи далі. Після кількох невдалих спроб організувати роботу, викладач підійшов до студентів, сів на вільне місце і кілька хвилин поспілкувався з ними, намагаючись ближче познайомитися з ними. Після цього він швидко організував групу до навчальної діяльності.

Чому студенти так поводитися?

Чи правильно повів себе викладач у цій ситуації? Як би Ви діяли за цих обставин?

11. Перший курс навчання. Студент не складає іспиту. Вдома він говорить, що отримав негативну оцінку, але викладач оцінив його необ'єктивно. Батьки звертаються до керівництва факультету з проханням з'ясувати конфліктну ситуацію.

Чому може виникнути така ситуація?

Як викладач може довести правоту власного погляду учасникам конфлікту? Що можна порадити студентові в цій ситуації?

Які Ви бачите шляхи розв'язання конфліктної ситуації (з боку викладача, дирекції)? Що порадите батькам?

12. Студенти одного з лекційних потоків щоразу спізнюються на п'ять хвилин і заходять в аудиторію поодиночці.

Як ви будете реагувати?

13. Часто висловлюючи студентам невдоволення щодо їхніх запізень на навчальні заняття, Ви самі спізналися на 5-10 хв на лекцію або семінар.

Як Ви вчините?

14. Вам передають подарунок від академічної групи, в якій Ви будете приймати іспит.

Якими будуть Ваші дії, слова?

15. Після заняття студенти скаржаться Вам на іншого викладача, який часто робить негативні зауваження щодо їхньої розумової діяльності.

Як у цій ситуації не принизити гідність свого колеги?

Як можна виявити співчуття студентам?

16. Доведіть, що «навчатися і не розмірковувати над вивченим – даремно витрачати час. Розмірковувати не навчаючись – згубно» (Конфуцій).

17. Здібний студент часто запізнюється і пропускає заняття, пояснюючи таку поведінку своїми психофізіологічними особливостями.

Дії викладача:

а) оголосити догану, вжити рішучих заходів для встановлення суворих правил дотримання дисципліни, як крайній захід – відратування;

б) з'ясувати причини запізень, запропонувати спільно знайти оптимальний режим роботи

в) не змінювати нічого;

г) запропонувати студентів організувати творчу групу для створення інноваційного освітнього середовища;

д) Ваш варіант.

18. Скласти модель творчої особистості фахівця:

а) щодо професійної діяльності;

б) щодо ставлення до інших людей;

в) щодо самого себе.

19. Студент ігнорує вказівки викладача, робить усе по-своєму, не реагує на зауваження. Які мають бути дії викладача?

а) з'ясувати мотиви впертості студента і, розуміючи їхню несуттєвість, застосувати звичайні адміністративні заходи;

б) в інтересах навчання намагатися переконати студента, викликати прихильність до себе, налаштувати на сприятливий діловий контакт для подальшої спільної роботи;

в) спробувати вплинути на студента через авторитетних для нього членів академічної групи;

г) спочатку подумати про те, що залежить від поведінки викладача, чи не робить він сам помилок, а вже потім з'ясувати, у чому правий і в чому неправий цей студент;

д) ваш варіант.

Тест “Методика виявлення комунікативних та організаторських здібностей майбутнього педагога”

Вам потрібно відповісти на усі 40 наведених нижче запитань. Вільно виражайте свою думку по кожному запитанню та відповідайте на них “так”(+) або “ні”(–). Уявіть собі типові ситуації та не замислюйтесь над деталями. Не слід витратити багато часу на обміркування, відповідайте швидко. Можливо, що на деякі запитання Вам буде важко відповісти. Тоді постарайтесь дати ту відповідь, яку Ви рахуєте припустимою.

1. Чи багато у Вас друзів, з якими Ви постійно спілкуєтесь?
2. Чи часто Вам вдається переконати більшість своїх товаришів у правоті Вашої думки?
3. Вас довго хвилює почуття образи, спричинене Вам кимось із товаришів?
4. Чи завжди Вам важко зорієнтуватися у критичній ситуації, що склалася?
5. Ви прагнете до нових знайомств з людьми?
6. Вам подобається займатися громадською роботою?
7. Чи вірно те, що Вам премніше і простіше читати книги або чимось займатися одному, ніж з людьми?
8. Якщо виникають перешкоди при здійсненні Ваших намірів, чи легко Ви відступаєте від них?
9. Чи легко Ви встановлюєте контакт з людьми, які набагато старші від Вас?
10. Вам подобається придумувати та організовувати розважальні програми?

11. Чи важко для Вас включитися в нову компанію?
12. Чи часто Ви відкладаєте на інші дні справи, які потрібно було зробити сьогодні?
13. Ви з легкістю встановлюєте контакти з незнайомими людьми?
14. Чи прагнете Ви, щоб Ваші товариші діяли у відповідності з Вашими поглядами?
15. Вам важко освоїтись у новому колективі?
16. Чи вірно те, що у Вас не виникає конфліктів з товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, обов'язків, зобов'язань?
17. Ви прагнете при зручній нагоді з кимось познайомитись та поспілкуватись?
18. Чи часто при вирішенні важливих справ Ви проявляєте ініціативу?
19. Чи дратують Вас оточуючі та чи хочеться Вам побути наодинці?
20. Чи правда те, що звичайно Ви погано орієнтуєтесь у незнайомій обстановці?
21. Вам подобається постійно знаходитися серед людей?
22. Чи виникає у Вас роздратування, якщо Вам не вдається закінчити почату справу?
23. Чи відчуваєте Ви труднощі, незручність або сором'язливість, якщо потрібно проявляти ініціативу чи познайомитись з кимось?
24. Чи правда те, що Ви втомлюєтесь від частого спілкування з людьми?
25. Вам подобається приймати участь у колективних відзначаннях святкових подій?

26. Ви часто проявляєте ініціативу при вирішенні питань, що торкаються інтересів Ваших товаришів?

27. Чи правда те, що Ви відчуваєте себе невпевнено серед малознайомих людей?

28. Чи вірно те, що Ви рідко прагнете довести свою правоту?

29. Ви вважаєте, що Вам не спричиняє особливих труднощів внести пожвавлення у малознайомій компанії?

30. Чи приймали Ви участь у громадській роботі в школі (вузі)?

31. Чи прагнете Ви обмежувати коло своїх знайомих?

32. Чи вірно те, що ви не намагаєтесь відстоювати свою точку зору чи рішення, якщо воно не було одразу прийняте іншими?

33. Ви вільно відчуваєте себе, коли потрапляєте у незнайому компанію?

34. Чи охоче Ви беретеся за організацію різних міроприємств для своїх товаришів?

35. Чи правда те, що Ви відчуваєте себе досить впевнено і спокійно, коли приходится говорити щось великій групі людей?

36. Ви часто запізнюєтесь на ділові зустрічі, побачення?

37. У Вас багато друзів?

38. Чи часто Ви збентежуєтесь, відчуваєте незручність при спілкуванні з малознайомими людьми?

39. Ви часто буваєте в центрі уваги своїх знайомих?

40. Чи правда те, що Ви не дуже впевнено відчуваєте себе в оточенні великої групи людей?

Відповіді на запитання респондент дає у спеціальному бланку, у якому фіксуються також його анкетні дані та результати роботи.

Для кількісної обробки даних використовують дешифратори, у яких проставлена максимальна сума “ідеальних” відповідей, що відображають яскраво виражені комунікативні та організаторські здібності.

Далі прораховується кількість співпадаючих відповідей з дешифратором відповідей по кожному розділу методики. Оціночний коефіцієнт (К) комунікативних чи організаторських здібностей виражається відношенням кількості співпадаючих відповідей по кожному розділу до максимально можливої кількості співпадань:

$$K = x : 20,$$

де x – кількість співпадаючих з дешифратором відповідей.

Бланк для відповідей

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
11	12	13		14	15	16	17	18	19	20
21	22	23		24	25	26	27	28	29	30
31	32	33		34	35	36	37	38	39	40

Дешифратор комунікативних здібностей

1 + 11 - 21 + 31 -

3 - 13 + 23 - 33 +

5 + 15 - 25 + 35 -

7 - 17 + 27 - 37 +

9 + 19 - 29 + 39 -

Дешифратор організаторських здібностей

2 + 12 - 22 + 32 -

4 - 14 + 24 - 34 +

6 + 16 - 26 + 36 -

8 - 18 + 28 - 38 +

10 + 20 - 30 + 40 -

Оцінка результатів

Показники, отримані за цією методикою, можуть коливатися від 0 до 1. Показники, які ближчі до 1 свідчать про високий рівень виявлення комунікативних чи організаторських здібностей; показники, ближчі до 0 – про їх низький рівень.

Оціночний коефіцієнт (К) – це первинна кількісна характеристика матеріалів тестування. Для якісної стандартизації результатів тестування використовуються шкали оцінок, у яких тому чи іншому діапазону кількісних показників К відповідає певна оцінка.

Наприклад, у Вас співпало 19 відповідей по шкалі оцінок комунікативних здібностей і 16 – по шкалі організаторських здібностей. Користуючись формулою, вираховуємо:

$$K_k = 19:20 = 0,95; K_o = 16:20 = 0,8.$$

Записуємо отримані результати в бланк відповідей та порівнюємо їх зі шкалами оцінок комунікативних та організаторських здібностей.

Тест “Який Ви лектор” (за М.І. Станкіним)**Інструкція**

Потрібно відповісти на кожне запитання “так” або “ні”:

1. Якщо тема Вам добре відома і є досвід виступу з нею, чи треба Вам ретельно готуватися до кожної лекції залежно від характеру аудиторії?
2. Чи відчуваєте Ви себе після лекції “виснаженим”, помічаєте різке зниження працездатності і не маєте бажання виступати ще раз у той самий день?
3. Чи хвилюєтеся Ви перед виходом на трибуну настільки, що потрібно “переборювати” себе?
4. Чи завжди однаково розпочинаєте лекцію?
5. Чи приходите на лекцію заздалегідь?
6. Чи потрібно досить багато часу (3-5 хв.), щоб налагодити початковий контакт з аудиторією і змусити її уважно Вас слухати?

7. Чи прагнете Ви говорити точно за наміченим планом?
8. Чи любите Ви під час лекції рухатися?
9. Чи відповідаєте на запитання студентів протягом лекції, не чекаючи її закінчення?
10. Чи вдається Вам під час лекції пожартувати з студентами?

Обробка й аналіз результатів

Якщо Ви позитивно відповіли на питання 1, 4, 5, 6, 7, 9 і дали негативну відповідь на питання 2, 3, 8, 10, то це свідчить, що Ви належите до *першої групи лекторів*.

Представники цієї групи підкоряють собі аудиторію, враховують безпосередню її реакцію, проте воліють тримати “кермо” у своїх руках. Вони не допускають фамільярності у поведінці і мовленні студентів. Викладачам цієї групи можна порекомендувати серйозніше готуватися до лекцій. Потрібно заздалегідь відпрацьовувати і передбачати все, що стосується композиції, змісту і мови виступу, складати детальний попередній конспект лекції (звичайно, це не означає, що під час лекції не треба відводити від нього погляду).

Якщо Ви не потрапили до першої групи, то належите до *другої групи лекторів*. У представників цієї групи більш різноманітні варіанти поведінки за кафедрою, стилу взаємин зі студентами, змісту мовлення та ін. Під час виступу такі лектори орієнтуються на безпосередню реакцію аудиторії, мають гнучкішу особистісну манеру спілкування. Їм можна порекомендувати серйозніше ставитися до змісту виступу і до студентів, бути стриманішим у жестах і міміці, заздалегідь готувати цікавий початок і чітку кінцівку виступу.

Методика оцінки умінь педагогічного спілкування (за І.В. Макаровською)

Ця методика розроблена з дослідницькою метою і не призначена для прийняття кадрових рішень.

Інструкція

Оцініть уміння викладача за 10-бальною шкалою: 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1. Від 10 – уміння виявляється в 100% випадків, до 5 – уміння виявляється в половині випадків, до 1 – уміння відсутнє.

1. Виявляє теплоту і доброзичливість у спілкуванні з усіма студентами.
2. Відчуває зміни в настрої групи, уміє керувати ним.
3. Володіє багатою і виразною мовою.
4. Уміє створювати умови для вільного висловлювання студентами своєї позицій, зокрема і критики на власну адресу.
5. Володіє своїм настроєм.
6. Може домовитися, якщо знадобиться, практично з кожним студентом.
7. Уміє гармонійно поєднувати жести, міміку, інтонацію зі змістом мовлення.
8. Уміє поставити себе на місце студента, подивитися на проблему його очима.
9. Уміє захопливо і зрозуміло для студентів викладати матеріал.
10. Уміє вести дискусію на занятті, забезпечувати зв'язок кожного виступу із загальним руслом міркувань, рідбивати підсумки.

11. Уміє відкрито виражати свою позицію так, що не знижується самоповага студентів.

12. Визнає і бачить досягнення кожного, і насамперед слабого студента.

Аналіз результатів

До рефлексивно-перцептивних належить уміння 2, 5, 9 і 12.

Характеризують здатність викладача до саморозкриття уміння 3, 6, 7, 11.

Забезпечують діалогічний підхід до студентів уміння 1, 4, 8 і 10.

Тестові завдання з навчальної дисципліни “Педагогіка вищої школи”

1. Перерахуйте, що входить до структури вищої освіти:

- а) освітні рівні;
- б) освітньо-виховні рівні;
- в) типи усіх вищих навчальних закладів;
- г) рівні акредитації вищих навчальних закладів;
- д) професіограма педагога;
- е) правильної відповіді немає.

2. Об'єктом наукового дослідження педагогіки вищої школи є:

- а) психологічні особливості особи;
- б) методи педагогічного дослідження;
- в) педагогічний процес;
- г) вчення про принципи побудови теорії.

3. Перелічіть, що входить до основних структурних підрозділів вищого закладу освіти третього і четвертого рівнів акредитації:

- а) інститути;
- б) університети й академії;
- в) факультети;
- г) кафедри;

д) курси;

е) правильної відповіді немає.

4. Структурними компонентами навчального процесу є:

а) викладачі, студенти, навчальний процес;

б) викладачі, студенти;

в) навчальна діяльність студентів;

г) навчально-виховний процес.

5. Метод навчання, коли викладач, спираючись на знання і досвід студентів, за допомогою запитань спонукає до відтворення набутих знань, формування самостійних висновків і узагальнень називається:

а) розповіддю;

б) поясненням;

в) лекція із заздалегідь запланованими помилками;

г) бесідою;

д) бінарна лекція;

е) проблемна лекція

6. Який метод використовують на початкових стадіях дослідження:

а) уявний експеримент;

б) індукцію і дедукцію;

в) класифікацію;

г) порівняння;

д) аналіз і синтез.

7. Самостійна навчально-пізнавальна робота студентів – це:

а) індивідуальна діяльність студентів;

б) колективна діяльність студентів;

в) індивідуальна і колективна діяльність студентів;

г) спільна діяльність викладача і студента у розв'язанні навчально-пізнавальних завдань;

д) правильної відповіді немає.

8. Виберіть компоненти, що входять до навчальної програми:

а) пояснювальна записка;

б) план;

в) тематичний зміст;

г) мета, завдання;

д) список літератур

9. Яка із самостійних робіт вважається найважливішою:

а) репродуктивна;

б) реконструктивна;

в) систематична;

г) акордна;

д) творча.

10. У якому з компонентів використовують проблемні запитання та пізнавальні завдання:

- а) орієнтаційно-мотиваційному;
- б) інструктивно-настановчому;
- в) процесуальному;
- г) корекційному;
- д) контрольно-оцінювальному.

11. На розвиток сучасної освіти якнайбільше впливають фактори:

- а) глобалізації й інформатизації;
- б) демократизації й інтернаціоналізації;
- в) комп'ютеризації й стандартизації.

12. Виділіть сучасні технології в навчанні:

- а) практичні;
- б) ігрові;
- в) розвивальні;
- г) особистісно-орієнтовані;
- д) спостережувальні;
- е) комунікативного навчання.

13. Технологія – це

- а) управління (алгоритм) для досягнення мети з оптимальними витратами сил і засобів;

- б) інструкція для виконання послідовності операцій з виготовлення виробу;
- в) сукупність засобів, методів і форм для досягнення наміченої мети.

14. Основою семінару є:

- а) дискусія;
- б) діалог;
- в) монолог;
- г) інше.

15. Принцип наочності у педагогіці полягає у:

- а) поданні навчальної інформації при залученні всіх органів почуттів людини;
- б) використанні технічних засобів навчання;
- в) використанні технологій мультимедіа.

16. Технологія, заснована на використанні комп'ютерних навчальних програм, що створює освітнє середовище через телекомунікації – це:

- а) проблемне навчання;
- б) дистанційне навчання;
- г) сучасне навчання;
- д) електронне навчання;
- е) інше.

17. Сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, що забезпечують можливість

успішної роботи з певної професії – це:

- а) професійна підготовка;
- б) професійна компетентність;
- в) освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця;
- г) педагогічна майстерність.

18. Основні структурні компоненти лекції складаються з таких частин:

- а) теоретична – практична – узагальнююча з висновками;
- б) вступна – теоретична – аргументована з висновками й узагальненнями;
- в) вступна – основна – заключна з висновками й узагальненнями.

19. Головна мета практичного заняття:

- а) розширення, поглиблення, систематизація наукових знань, одержаних студентами на лекціях й у процесі самостійної роботи;
- б) чітке планування і структурування навчального теоретичного матеріалу;
- в) удосконалення практичних знань студентів із дисципліни, яка вивчається.

20. Ділова гра це:

- а) розвиток навичок дослідницької діяльності;
- б) практична підготовка висококваліфікованих фахівців у вищій школі;
- в) створення ситуації вибору і прийняття рішення, коли відтворюються умови, близькі до реальних.

21. Як Ви розумієте поняття “ Педагогічна майстерність викладача”?

- а) професійна компетентність;
- б) розвинені педагогічні здібності;
- в) досконала педагогічна техніка;
- г) гуманістична спрямованість особистості;
- г) вкажіть щось інше.

22. Як Ви розумієте поняття “ Педагогічне спілкування ”?

- а) обмін інформацією і співпереживаннями;
- б) пізнання особистості і самоствердження;
- в) організація взаємодії;
- г) особистісно орієнтований контакт;
- г) вкажіть щось інше.

23. Тренінг – це:

- а) система завдань для вдосконалення знань, вмінь і навичок студентів;
- б) система вправ, спрямованих на розвиток здібностей студентів, на набуття ними професійних умінь і навичок;
- в) творче обігрування складних професійних ситуацій.

24. Однією з основних функцій освіти є:

- а) забезпечення господарських галузей спеціалістами;
- б) збереження загальнолюдського досвіду;
- в) розвиток здібностей окремої особистості;

г) формування суспільного і духовного життя людини.

25. У державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») намічена, як один з основних шляхів реформування вищої освіти, оптимізація мережі вищих навчальних закладів на основі:

- а) наукового аналізу схеми їх розміщення;
- б) збільшення їх кількості;
- в) реформування переліку спеціальностей;
- г) об'єднання закладів подібного профілю?

26. Що з переліченого нижче не є принципом навчально-виховної діяльності закладів освіти:

- а) доступність для кожного громадянина усіх форм і типів освітніх послуг, що надаються державою;
- б) гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей;
- в) гнучкість і прогностичність системи освіти;
- г) поєднання державного управління і громадського самоврядування в освіті;
- д) узгодження можливостей тих, хто навчається, з їхніми потребами?

27. Термін „педагог” мав первісне значення:

- а) „наглядач”;
- б) „той, хто веде дитину”;
- в) „той, хто вчить”;
- г) „найосвіченіший”;

д) „духовний батько”.

28. Засновником української дидактики був:

- а) В.О. Сухомлинський;
- б) К.Д. Ушинський;
- в) А.С. Макаренко;
- г) Ю.К. Чабанський.

29. Залежно від характеру відображення навчальних об'єктів наочність буває (зайве прибрати):

- а) натуральною;
- б) зображувальною;
- в) штучною;
- г) схематичною.

30. Пояснення належить до методів навчання:

- а) наочних;
- б) логічних;
- в) словесних;
- г) практичних.

31. Дайте найбільш точне визначення педагогіки вищої школи.

- а) педагогіка вищої школи – це наука про навчання, освіту і виховання студентської молоді;
- б) педагогіка вищої школи – це предмет, який вивчає закономірності навчання майбутніх фахівців;

в) педагогіка вищої школи досліджує мистецтво впливу викладача на студента з метою його професійної підготовки.

32. Педагогічна техніка – це:

- а) показник рівня майстерності педагога;
- б) складова частина конкретної педагогічної технології;
- в) послідовність реалізації моделі педагогічної діяльності;
- г) сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять.

33. Розкрийте сутність поняття «навчальний план». Із запропонованих відповідей оберіть правильну.

- а) навчальний план – основний нормативний документ вищого навчального закладу, який встановлює перелік та обсяг навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, форми проведення занять та підсумкового контролю, зміст і форми державної атестації, визначає графік навчального процесу;
- б) навчальний план – державний документ, в якому визначено зміст освіти з окремої навчальної дисципліни з виділенням розділів, тем, кількості годин на їх вивчення;
- в) навчальний план – це державний документ, в якому подано характеристику змісту навчання з різних дисциплін, які вивчаються у ВНЗ.

34. Розкрийте сутність поняття «навчальна програма». Із запропонованих відповідей виберіть правильну.

а) навчальна програма – це державний документ, який містить зміст, структуру та обсяг конкретної навчальної дисципліни;

б) навчальна програма подає методичні рекомендації щодо викладання конкретної навчальної дисципліни;

г) навчальна програма – це книга, в якій розкривається зміст навчального матеріалу з певного предмета.

35. Освітньо-кваліфікаційний рівень фахівця, який на основі бакалавра здобув поглиблені спеціальні знання, має певний досвід їх застосування та продукування нових знань для розв'язання проблемних завдань у певній галузі господарства – це ...

- а) аспірант;
- б) магістр;
- в) кандидат наук.

36. Як називається форма організації навчання, за якої викладач організовує детальний розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформованих завдань?

- а) лабораторне заняття;
- б) семінарське заняття;
- в) практичне заняття;
- г) самостійна робота.

37. До якого педагогічного поняття зараховують способи роботи викладача і студентів, що сприяють оволодінню студентами знаннями, уміннями, навичками?

а) форми організації навчання;

б) зміст освіти;

в) принципи навчання;

г) методи навчання;

д) засоби навчання.

38. Що вивчає дидактика вищої школи?

а) дидактика вищої школи вивчає методи викладання конкретних дисциплін;

б) дидактика вищої школи – це наука, що досліджує особливості діяльності викладача ВНЗ;

в) дидактика вищої школи – це галузь педагогіки, яка розробляє закономірності, принципи, форми, методи і засоби навчання у ВНЗ;

г) правильної відповіді немає.

39. Що слід розуміти під засобами навчання?

а) засоби навчання – це джерело одержання знань, формування умінь;

б) засоби навчання – це способи роботи викладача, за допомогою яких студенти засвоюють знання;

в) засоби навчання – це способи взаємопов'язаної діяльності викладача та студентів, спрямованої на засвоєння студентами знань;

г) засіб навчання – це зовнішній вияв узгодженої діяльності викладача та студентів;

д) засоби навчання – це предмети матеріальної та духовної культури, які використовуються у процесі навчання.

40. У чому полягає сутність поняття «освіта»?

а) освіта – це цілеспрямований і організований процес формування особистості, що здійснюється в навчально-виховних закладах;

б) освіта – двобічний процес взаємозв'язаної діяльності викладача і студентів, спрямований на набуття студентами відповідних компетенцій;

в) освіта – процес і результат оволодіння знаннями, уміннями, навичками, формування якостей особистості, необхідних для подальшої професійної діяльності.

Питання до екзамену

1. Мета і завдання вищої освіти.
2. Реформування вищої освіти України в контексті Болонського процесу.
3. Основні принципи розвитку вищої освіти в Україні.
4. Структура вищої освіти в Україні.
5. Історичні аспекти становлення та розвитку професії педагога вищої школи.
6. Структура професійної діяльності викладача.
7. Структура і міждисциплінарні зв'язки курсу “Педагогіка вищої школи”.
8. Педагогічна культура викладача ВНЗ.
9. Комунікативна культура викладача ВНЗ.
10. Поняття лекторської майстерності.
11. Дидактика як галузь педагогіки. Предмет і основні завдання дидактики вищої школи.

12. Принципи навчання у вищій школі.
13. Сутність і структура навчального процесу у вищій школі.
14. Зміст освіти у вищій школі.
15. Державні стандарти освіти та їх функції (Державний стандарт вищої освіти. Галузеві стандарти вищої освіти та стандарти вищої освіти вищих навчальних закладів).
16. Нормативні документи, що відображають зміст освіти (навчальні плани, навчальні програми, робочі навчальні програми, підручники): їх характеристика, порядок й особливості розробки.
17. Підручник/навчальний посібник вищої школи: критерії якості.
18. Поняття про методи навчання у вищій школі. Класифікації методів навчання.
19. Інтерактивні методи навчання: методика проведення та рекомендації щодо їхнього застосування.
20. Методика застосування методу «мозковий штурм».
21. Методика застосування методу кейсів (вирішення практичних проблем).
22. Методика проведення дидактичних ігор.
23. Методика застосування методів: «коло ідей», «займи позицію», «акваріум».
24. Засоби навчання у вищій школі: методика застосування.

25. Поняття про форми організації навчання у вищій школі.
26. Лекція як основна форма організації навчання у вищій школі. Переваги і недоліки лекційного викладу.
27. Види лекцій та їх характеристика.
28. Зміст і структура лекції. Основні дидактичні вимоги до лекції.
29. Основні функції семінарських занять.
30. Типи семінарських занять у вищій школі.
31. Педагогічне керівництво самостійною роботою студентів в умовах кредитно-модульного навчання.
32. Види самостійної роботи студентів.
33. Особливості змісту і структури науково-педагогічної діяльності викладача.
34. Завдання і види педагогічного контролю у вищій школі.
35. Методи і форми контролю успішності студентів.
36. Контроль та оцінка успішності студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання.
37. Тестування. Форми тестових завдань та методи оцінювання критеріїв якості тестів.
38. Консультування як форма роботи зі студентами. Різновиди консультацій.
39. Стили професійно-педагогічного спілкування та оцінка їх ефективності.

40. Інтерактивні методи навчання: особливості проведення та застосування.
41. Бар'єри професійно-педагогічного спілкування, їх причини та шляхи подолання.
42. Форми й види науково-дослідної роботи студентів.
43. Ділова гра як форма активного навчання у вищій школі.
44. Педагогічні інновації у вищих навчальних закладах.
45. Методи організації науково-дослідної роботи студентів.
46. Основні напрями реалізації виховних функцій у вищій школі.
47. Шляхи формування педагогічної майстерності й підвищення рівня професіоналізму викладача вищої школи.
48. Сутність та принципи технології дистанційного навчання.
49. Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів з використанням нових інформаційних технологій.
50. Дистанційне навчання як самостійний елемент сучасної підготовки студентів.